

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
(22890 NO'LU PROJE BAP BİRİMİNCE DESTEKLENMİŞTİR)

**ANKARA'NIN İKTİSADİ TARİHİNE DAİR
BİR TETKİK: ANKARA TİCARET ODASI
ÖRNEĞİ 1938-1950**

EMRE KAVAK

2501100464

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. AHMET KALA

İSTANBUL 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : EMRE KAVAK

Numarası : 2501100464

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT TARİHİ

Danışman : PROF. DR. AHMET KALA

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2015

Tez Savunma Saati : 15:00

Tez Başlığı : "ANKARA'NIN İKTİSADİ TARİHİNE DAİR BİR TETKİK: ANKARA TİCARET ODASI ÖRNEĞİ 1938-1950"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET KALA		Kabul
2- YRD. DOÇ. DR. KADİR YILDIRIM		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. KENAN DEMİR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. KAYA BAYRAKTAR		
2- YRD. DOÇ. DR. ERCÜMENT BALCI		

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Ankara sof yünü üretim merkezi konumundaydı. Sadece Osmanlı için değil aynı zamanda Dünya için de sof üretimi açısından önemli bir noktada idi. Hatta bir dönem sof yün üretim konusunda Ankara'nın tekel olduğu bile iddia edilebilir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Ankara'nın önemi iyice artmıştır. Ankara bu dönemden sonra Cumhuriyet yönetiminin başkenti olmuştur. Bu tarihten sonra Ankara'nın iktisadi önemide bu gelişmeler ile paralel olarak artmaya başlamıştır. Bu iktisadi gelişme içinde hiç kuşkusuz en büyük rollerden biri Ankara Ticaret Odası'nın olmuştur. Bu tez Ankara'nın 1938-1950 arasındaki iktisadi yapısını ve önemini Ankara Ticaret Odası üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan ise, Ankara'nın iktisadi tarihi hakkında bir tetkik yapmayı hedeflemektedir. Çalışmanın, genel olarak Ankara Ticaret Odası'nın arşivlerinde ki kaynaklar baz alınarak yürütülmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ankara İktisadi Tarihi, Ticaret Odaları Tarihi, Cumhuriyet Dönemi, ATO*

ABSTRACT

Ankara was the center of mohair and woolen cloth production during The Ottoman Empire. Ankara was not just only important place with mohair and woolen cloth production, but also important of entire world in production of these commercial and raw materials. It can be said that Ankara had the monopoly power in production mohair as well. After the establishment of republic in 1923, economic and political importance of Ankara continued to increase and city became a capitol in Turkey. Economic importance of Ankara started to rise correspondingly to capitol city after this new period. Ankara Chamber of Commerce was one of the most important institution in expand of economic importance of Ankara. This thesis is aimed to investigate economic structure of Ankara through Ankara Chamber of Commerce for the years of 1938 to 1950. On the other side, minor aim of this thesis is to survey economic history of Ankara. Furthermore, archive documents of Ankara Chamber of Commerce will be the main source of this study in order to illustrate results.

Key Words: *Economic History of Ankara, History of Commerce Chambers, Republic Period, Ankara Chamber of Commerce*

ÖNSÖZ

2010 senesinde başlamış olduğum ve büyük titizlik ile devam ettirmekte olduğum iktisat tarihi çalışmalarımın önemli bir çıktısı olarak yazmış olduğum bu tezde emeği geçen başta İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Bilim Dalı Başkanı ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet Kal'a Hoca'ya, yine tezin yazım sürecinde emeği geçen değerli öğretim üyesi arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Kadir Yıldırım Hoca'ya, Araş. Gör. Serdar Serdaroğlu ve Araş. Gör. Bora Altay'a, İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Bilim Dalı'nın bütün hocalarına ve son olarak bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan ve desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. CUMHURİYET'TEN ÖNCE VE SONRASINDA ANKARA'NIN İKTİSADİ YAPISI	4
1.1. Osmanlı Ankarası'nda Nüfus	4
1.2. Osmanlı Ankarası'nda Üretim, Ticaret ve Sermaye	7
1.3. Cumhuriyet Dönemi Ankarası ve İktisadi Yapısı	17
1.4. Cumhuriyet Döneminde Ankarası'nın Yeniden Yapılandırılması	18
1.5. Cumhuriyet Ankarası'nda Nüfus ve Ekonomi	22
2. Türkiye'de Ticaret Odalarının Tarihsel Gelişimi ve Ankara Ticaret Odası	30
2.1. Tanzimattan Cumhuriyet'e esnaf teşkilatları	32
2.2. Cumhuriyetten Sonra Ticaret ve Sanayi Odaları	36
2.3. Ankara Ticaret Odası'nın Kuruluşu ve Gelişimi	43
2.4. Başkanları ve Üyeleri	49
3. 1938-1950 Yılları Arasında Ankara Ticaret Odasının Faaliyetleri	50
3.1. 1938-1944 Savaş Yılları Arasında Ankara Ticaret Odası	50
3.1.1 1944 Senesi ATO Bütçesi ve Faaliyetleri	56
3.2. 1945-1950 barış döneminde ATO'nun faaliyetleri	58
3.2.1. 1945 yılı faaliyetleri	59
3.2.1. 1946 yılı faaliyetleri	62
3.2.1. 1947 yılı faaliyetleri	64
3.2.1. 1948 yılı faaliyetleri	66
3.2.1. 1949 yılı faaliyetleri	68
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	75
EKLER	80

Tablolar Listesi

Tablo 1	1523-1530 arası Ankara sancağı yerleşim birimleri	4
Tablo 2	1523-1530 yıllarında Ankara Sancağı nüfusu	5
Tablo 3	XVI. yüzyılda şehir nüfusları	5
Tablo 4	XIX. Yüzyılda Ankara'da Tespit Edilen Konut Sayısı	6
Tablo 5	Ankara Sancağı vergi gelirleri taksimatı (1523-1530)	9
Tablo 6	Ankara Sancak Merkezinin 1883 yılında ihraç ürünleri ve değerleri (İngiltere'ye)	15
Tablo 7	Ankara Sancak Merkezinin ithal ürünleri ve değerleri (İngiltere'den)	16
Tablo 8	Şehir Nüfusunun Mesleklere Göre Dağılımı	23
Tablo 9	Ankara sanayi kollarındaki kurum ve kişi sayıları	24
Tablo 10	Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Fabrikalar	25
Tablo 11	Özel Sektör Üretim Tesisleri	25
Tablo 12	Ankara'da 1914 ve 1928 arasında bazı fiyatlar	27
Tablo 13	ATO 1946 Senesi Kadroları ve Ücretleri	60
Tablo 14	1946 Senesi İtibari ile ATO Bünyesindeki Firma Sayısı ve Sınıfları	64
Tablo 15	ATO 1947 Senesi Kadroları ve Ücretleri	66
Tablo 16	ATO 1948 Yılı Kadrosu	67
Tablo 17	ATO 1949 Yılı Kadrosu	70

Kısaltmalar Listesi

Bibliyografik Bilgiler	Uluslararası	Türkçe
Bakınız	V.	Bkz.:
Karşı görüş	vs.	k.g.
Aynı eser/yer	Ibid.	a.e.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	v.d.
Sayfa/sayfalar	p. / pp.	s.
Editör/yayına hazırlayan	Ed. by	Ed. veya Haz.
Çeviren	Trans. by	Çev.

ATSO	Ankara Chamber of Commerce and Intustry	Ankara Ticaret ve Sanayi Odası
ATO	Ankara Chamber of Commerce	Ankara Ticaret Odası
TBMM	Turkish Grand National Assembly	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Ankara, Osmanlıların eline ilk kez Orhan Bey zamanında geçmiştir. Daha sonra kaybedilse bile çok zaman geçmeden tekrar I. Murat tarafından ele geçirildi. 1402 Ankara Savaşı sonrasında Timur'un kazandığı zafer nedeniyle kent, şehzadeler arasında bir süre el değiştirmeye devam etti. Daha sonra Çelebi Mehmet'in tahta çıkışı ile Ankara yeniden Osmanlı kenti oldu. Bu tarihten sonra da Ankara Kalesi ve kenti sürekli olarak sağlam bir şekilde tutuldu.

Ankara tarihinin en başından beri verimli topraklara sahip bir kentti. Çevresindeki ovalarda pek çok çeşit tahıl ve meyve yetiştirilmekteydi. Otlaklarında ise iyi cins pek çok hayvan yetiştirilebiliyordu. Ayrıca dönem itibari ile gelişmiş bir yerel sanayisi olduğunu da söyleyebiliriz. Öyle ki sof yün üretimi açısından bir dönem dünyada tekel konumuna bile gelmiş bir şehirdir. Ayrıca bir dönem sadece bu bölgede yetişen tiftik keçileri de önemli bir ayrıcalıktı. Bu keçilerin yünleri tiftik haline getirilip dokumaları yapılarak İstanbul, İzmir, Avrupa ve Mısır'a satılmaktaydı. Tiftik sanayisi XIX. yüzyıla kadar gerek Osmanlı gerekse ithal eden kesim için önemini korumaya devam etti. Bu sanayi XIX. yüzyılda gelişen sanayiler ve Batı'nın sanayi devriminin etkisi ile üretimini giderek azaltmak zorunda kaldı.

Cumhuriyet Döneminde ise şehir hızla gelişmeye başladı. Öncelikle şehir yeni kurulan semtler ile bulunduğu coğrafyaya hızla yayılmaya başladı. Eski dönemlerin en büyük tehlikelerinden olan sıtmadan kurtulmak için bölgedeki bataklıklar kurutuldu. Kentin su ihtiyacı için yine bu dönemde Çubuk barajı kuruldu. 1926'da yapılan sayımda nüfusun yaklaşık 57.800 kişi olduğu saptanmıştır. Bir sonra ki yıl ise nüfusun yaklaşık 74.500 civarında olduğu saptanmıştır. 1945'te ise nüfusun 200.000'i aştığı tahmin edilmektedir. Nüfustaki bu artış kentin alanını genişlettiği gibi iktisadi faaliyetlerinde artmasında önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus semti kentin iş merkezi konumundaydı. Fakat zaman geçtikçe ve kent büyüme potansiyelini devam ettirdikçe farklı bölgelerde yeni yapılar ve iş merkezleri oluşmaya başladı. Bu dönemde Çankaya tarafına doğru bakanlıklar kurulmaya ve elçilikler açılmaya başlandı. Ankara'nın bu hızlı gelişmesi II. Dünya Savaşı'nın bunalımlı yıllarında yavaşlama gösterse de 1950'de yapılan sayım ile nüfus 300.000' yaklaştı. Yine nüfus 1965'te 900.000'lere ulaştı ve 1970 yılı sayımında ilk kez 1 milyonu aştı. Bu ivme bu dönemde sonra da hızlı bir şekilde devam etti.

Ankara kentinin bu şekilde hızlı büyümesindeki en büyük etken hiç kuşkusuz Başkent olarak ilan edilmesidir. Fakat bölgedeki ticari ve sanayi faaliyetlerde kentin büyümesinde öncelikli bir role sahipti. Bu bölgeye yatırım yapılması, bunların denetlenmesi ve teşviki bu alandaki önemli hususlardı. Bu amaçla kurulan Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'nı görmezden gelemeyiz.

Ankara Ticaret ve Sanayi Odası 1923 yılında kurulmuş ve tam olarak faaliyetlerine 1926 yılında başlamıştır. Odanın kurulması ile daha önceden de bir ticaret kenti olan Ankara, ticari açıdan hızlı bir ivme yakalamıştır. Odanın kurulması öncelikli olarak burada ki yerli tüccarları bir araya getirmiştir. Odanın sağladığı bu birliktelik ve beraber çalışma güdüsü tüccarların hızlı bir şekilde koordine olmasını sağlamış ve Ankara daha organize bir şekilde ticari hayatını sürdürmüştür. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve özellikle 1929-1930 krizlerinin etkisile başlarda etkin bir ilerleme görülmesi de 1933 yılından itibaren oda çeşitli raporlar ve bildirimler hazırlayarak hızını artırmayı amaçlamıştır.

Bu tarihten sonra savaş yıllarına kadar Ankara Ticaret ve Sanayi Odası faaliyetlerini hızlandırmış hatta şehrin büyümesine paralel olarak tüccar ve esnaf sayısında artma olmuştur. Kuşkusuz bunda ATSO'nun sağladığı güven ortamı yadsınamaz. II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1938 yılından 1944 yılı sonuna kadar ticari faaliyetler pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de sekteye uğramıştı. Bu aksaklıktan ATSO'da payını

alsa da yine de bu dönemde çıkan bütün kararlarasaygı göstererek kararların sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için hükümete elinden geldiği kadar yardımda bulunmuştur.

1945-1950 yılları arasında ise savaş dönemi bitmiş ve barış dönemi başlamış, iktisadiyat normale dönmeye başlamıştı. İşte bu dönemde yine ATSO etkin bir şekilde çalışmalarına devam ederken hem Ankara'da ticareti olumlu yönde etkilemeye devam etmiş hem de kendi bünyesini büyütme başarımıştır.

Bu tezin amacı da tarihi süreç içinde Ankara'nın gelişimini Osmanlı'dan itibaren ele almak ve Ankara Sanayi ve Ticaret Odasının son kerte de bu gelişim içindeki rolünü ve etkisini göstermeye çalışmaktır. Bunu için ele alınan dönem ATO için 1938-1950 yılları arası olmuştur. ATO'nun tek partili dönem ve II. Dünya Savaşı yıllarında kentin gelişiminde ve iktisadi yapısı içindeki rolünü ve katkılarını göstermek amaçlanmıştır.

Bu amaca ulaşmaya çalışırken de Ankara ticaretinin en önemli kurumlarından olan Ankara Ticaret Odası üzerinden ulaşılmaya çalışılacaktır. Tezin birinci bölümünde Osmanlı Döneminden itibaren Ankara'nın iktisadi ve demografik yapısı ele alınacaktır. Bu bölüm Cumhuriyet Dönemi Ankarası'nın iktisadi şartlarının tetkiki ile devam edecektir. Özellikle Başkent olmasında sonra Ankara'da gerçekleşen dönüşümler ele alınacaktır. Tezin ikinci bölümünde ise ticaret odaları tarihinden ve gelişiminden nizamnameler üzerinde bahsedilecektir. Üçüncü bölüm de ise Ankara Ticaret Odasının kuruluşundan, gelişiminden ve çalıştığımız dönem itibari ile kimler tarafından yönetildiğinden bahsedilecektir. Dördüncü bölümde ise 1938-1950 yılları arasında Ankara Ticaret Odasının iktisadi faaliyetlerinden ve Ankara ticarete olan etkilerinden bahsedilecektir. Bu bölüm de kendi içinde 2 farklı dönemde işlenecektir. Bunlardan ilki 1938-1944 yılları arasını alan savaş yılları, ikincisi ise 1945-1950 yılları arasını kapsayan barış yılları olacaktır.

1. CUMHURİYET'TEN ÖNCE VE SONRASINDA ANKARA'NIN İKTİSADİ YAPISI

1.1 OSMANLI ANKARASI'NDA NÜFUS

1522 yılında yapılan nüfus sayımına göre Ankara'da 2200 hane tespit edilmiş ve nüfusunda 10.000 ile 15.000 arasında olabileceği saptanmıştır. Ömer Lütfi Barkan'ın tahrir kayıtlarına göre yaptığı hesapta ise Ankara nüfusu 1520-1530 arasında 14.872 olarak çıkmıştır. Evliya Çelebi'nin notlarında ise XVII. yüzyıl başlarında bu rakam 6600 haneye çıkmıştır ki bu bize nüfusun yaklaşık 30.000 olabileceğini göstermektedir. Ankara'nın XIX. yüzyıldaki nüfus durumuna bakacak olursak, kentin ticari faaliyetlerinin iniş çıkışlarına göre seyrettiğini görebiliriz. Mordtman'ın tahminine göre 1859 da şehirde 50.000 kişi, Perrot'un tahminine göre ise, 1860 da 45.000 kişi yaşıyordu. Buna karşılık, yüzyıl sonunda şehir nüfusunun hızla azalışına tanık oluyoruz. Naumann, 1890 yılları için 25.000 ila 30.000 nüfustan bahseder. Gene aynı yıllarda şehri ziyaret eden Cuinet ise, 27.875 rakkamını ileri sürer. XX. yüzyıl başında neşredilen vilayet salnamesinde şehirde 6500 ev bulunduğu söylenmektedir. Dolayısıyla, nüfusun 1900 dolaylarında 30.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz.¹

¹ Tuğrul Akçura, "Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma" Ankara: *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* Yayın No.16 1971 ss.21.

Tablo 1. 1523-1530 arası Ankara sancağı yerleşim birimleri

Kazalar	Merkez	Mahalle	Köy	Mezraa	Yaylak
Ankara	1	88	123	145	-
Çubuk	-	-	248	40	7
Murtazaabad	-	-	140	23	-
Ayaş	1	7	66	16	-
Bacı	-	-	30	40	-
Yabanabad	-	-	104	30	-
TOPLAM	2	95	711	294	7

Kaynak: (Ahmet Nezihi Turan (1999), Yabanâbâd Tarihini Ararken, Ankara s.50)

Tablo 1 Ankara'nın XVI. Yüzyılın ilk yarısında tespit edilen yerleşim birimlerini göstermektedir. Buna göre, Ankara sancağında 2 merkez, 95 mahalle, 711 köy ve 294 mezraa ile 7 yaylak tespit edilmiştir.

Tablo 2. 1523-1530 yıllarında Ankara Sancağı nüfusu

Kazalar	Hane	Mücerred	Muaf	Nüfus
Ankara	3.457	1.319	374	20.474
Çubuk	1.581	391	103	8.811
Murtazaabad	3.684	1.328	96	20.228
Ayaş	2.385	1.168	94	13.563
Bacı	640	234	11	3.489
Yabanabad	2.165	1.404	83	12.644
TOPLAM	13.747	5.548	761	78.088

Kaynak: (Ahmet Nezihi Turan (1999), Yabanâbâd Tarihini Ararken, Ankara s.51)

Tablo 2 ise yine XVI. yüzyılda Ankara sancağına ait nüfus bilgilerini göstermektedir. Burada Ankara nüfusu için yapılan tespit daha önce bahsedilen Ö. Lütfi Barkan'ın tespitlerine çok yakındır. Tablo 3'te ise Ankara o dönemin Osmanlı'nın önemli şehirleri ile nüfusları karşılaştırılmış ve şehrin İstanbul ve Konya'dan sonra gelen en büyük şehirlerden biri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. XVI. yüzyılda şehir nüfusları

Şehir veya Kasaba	1520 öncesi	1520-1530	1571-1580	1580 sonrası
İstanbul	97.956(1478)	400.000	700.000	-
Ankara	-	14.872	29.007	-
Bursa	-	34.930	70.686	-
Tokat	17.328(1455)	8.354	13.282	21.219(1646)
Konya	-	6.127	15.356	-
Sivas	3.396	-	5.560	16.846
Amid (Diyarbakır)	-	18.942(1541)	31.443	-

Kaynak: (Kemal Karpat (2002), Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus (çev. Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan) Ankara: İmge, s.46)

Ankara'da XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise Celali İsyanları ile karşılaşmıştır. Osmanlı topraklarının Anadolu'da kalan kısmında en verimli ve zengin bölgelerine saldıran bu eşkıya grubu Ankara'yı da hedef almıştır. I. Ahmed'in sadrazamı Murad Paşa bu isyanları bastırması ve kenti kurtarmıştır. Fakat 1623 yılında Abaza Mehmet Paşa ve 1651 yılında Abaza Hasan Paşa kente saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırılar sonucunda kent nüfusu giderek azalmış ve üretim yapısı büyük oranda etkilenmiştir. 1618 yılında memleketine dönerken uğradığı Ankara'yı anlatan Polonyalı Simeon, şehirde görülen eşkıyalıktan söz eder.² XIX. yüzyılda ise Ankara bir kere daha Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından kuşatılmıştır.

Mordtmann XIX. yüzyılda Ankara kenti için tespit ettiği konut sayısını seyahatnamesinde bir tablo 4 de göstermiştir.

² Ankara Enstitüsü Vakfı (2004), *Ankara- Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları s. 25.

Tablo 4. XIX. Yüzyılda Ankara’da Tespit Edilen Konut Sayısı

Millet	Konut Sayısı
Katolik Ermeni	2.600
Gregoryen Ermeni	300
Rum	800
Yahudi	80
Türk	8.220
TOPLAM	12.000

Kaynak: Ankara’da uçan kuşlar, Andreas David Mordtmann, s.100

XX. yüzyılın ilk yıllarında ise olumlu ve olumsuz gelişmeler sonucunda Ankara ortalama bir kasaba olarak kalmıştır. Fakat Cumhuriyet döneminde Başkent olmasının da etkisi ile hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir.

1.2 OSMANLI ANKARA’SINDA ÜRETİM, TİCARET VE SERMAYE

Anadolu’nun merkezinde bulunan Ankara bu özelliği ile önemli bir ticaret merkezi olarak karşımıza çıkar. Kentin XVI. yüzyıldaki nüfusunun bu duruma paralel olarak 16.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Ankara ticaretindeki en önemli meta tiftik ipliğinden yapılan sof üretimi olduğu göze çarpmaktadır. 1555 yılında Kanuni Sultan Süleyman’ın yanına gelen Habsburg elçisi Baron Ghislen de Busbecq Ankara’nın kimi tarihi anıtlarına dikkat çekerek, tiftik keçisi ve sof üretimi üzerinde durmuştur.³ Şehirde 1522 tarihlerinde bir boyahane’nin de bulunması ve bundan büyük gelir sağlanması, Ankara’da dokumacılığın ileri gittiğine bir delildir.⁴ Derschvam’da sof üretimine geniş yer vermiş, keçi kılından yapılan sofun çok kaliteli ve

³ Ankara Enstitüsü Vakfı (2004), *Ankara- Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları s. 24.

⁴ Esat Bozyiğit, *Ankara’dan Uçan Kuşlar, Türk ve Dünya Yazınında Ankara içinden Göğünç*, Nejat “On altıncı yüzyılda Ankara” (1. Baskı) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları s.22

değerli bir kumaş olduğunu belirtmiştir.⁵ Pitton De Tournefort ise seyahatnamesinde tiftik ve sof üretimine şu sözlerle vurgu yapmaktadır:

“Ankara’dan kervanlar İzmir’e 20, Bursa’ya 10, Kayseri’ye 8, Sinop’a 10, İzmit’e 9, İstanbul’a 12-13, Karadeniz kıyısına en kısa yoldan 4 günde ulaşmaktadır. Dünyanın en güzel keçileri Ankara çevresinde yetişmektedir. Beyazlıkları adeta göz kamaştırır bu tiftiklerin, tüyleri ipek kadar ince ve kendiliğinden kıvrımlıdır. Uzunlukları 9-10 pouce’u bulan bu tüylerden pek çok şey dokunmaktadır. Bu memleketin halkı ekmeğini bundan kazandığından, keçilerin yününün çiğ olarak dışarı çıkarılması yasaktır. Yapağının okkası 4’ten 12-15 Lira’ya kadar satılmakta hatta 20-25 ecus’lükler dahi bulunmaktadır. Bunlar saraya mahsus olanlardır. Kısacası bu tiftikler Ankara’nın refah sebebidir.”

Ayrıca Şakiroğlu, şu cümlelerle sof üretiminin önemine vurgu yapmıştır: “Çok tanınmış keçisinden elde edilen bu ürünün şöhreti kendi anavatanını ve ayrıca bütün Akdeniz piyasasını sarmıştı.” Polonyalı Simeon ise seyahatnamesinde şu cümlelere yer vermiştir: “Şehir haklı hemem kamilen sofucudur. İyi cins sofu buradan çıkar ve dünyanın her tarafına sevk edilir.” Bu dönemde Ankara’da sof üretimi hızla artmış ve birçok Avrupalı tüccarın gözünü üzerine çevirmiştir. Bu dönemden sonra ise kente pek çok ticaret hanı inşa edilmiştir. Evliya Çelebi’de 1640lı yıllarda yaptığı bir ziyaret sonucunda Ankara’yı bir ticaret merkezi olarak tasvir etmiştir. İngiliz, Fransız, Hollandalı tüccarların buradaki sof üretimi için bu bölgeye geldiğini de belirtmiştir. Fakat yine de yüzyıl içinde ilerleyen zamanlarda nüfusun arttığı ve ticaretin canlandığını söyleyebiliriz. Osmanlı yönetimi ilerleyen zamanlarda buraya bir *eminlik* kurmuştur. Yani artık bu kentte üretilen mallar damgalanıyor ve vergiye tabi tutuluyordu. Bu bölgede işlenen soflar üzerinden *zarar-ı kassabiye* adı altında bir vergi alınırdı. Bu verginin mukataası, 23 Ağustos 1599 tarihinden başlayarak üç yıllığına İstanbul Yahudilerinden Aslan adlı bir

⁵ Ankara Enstitüsü Vakfı (2004), *Ankara- Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları s. 24.

kişiyeye iltizam usulünce verilmiştir.⁶ Şakiroğlu, Domenico Sestinin'nin seyahatnamesi üzerinde çalışırken şu cümlelerle Ankaralı tüccarın sofu üzerindeki titizliğini vurgulamıştır: “ Uzun bir yolculuktan sonra Beypazarı denen yere geldi ve burada, sonradan bir risale yazacağı Ankara keçisini tanıdır. Türk yöneticinin bu hayvan neslinin korunması için gösterdiği titizliği methetti.” Evliya Çelebi'de 1640lı yıllarda yaptığı bir ziyaret sonucunda Ankara'yı bir ticaret merkezi olarak tasvir etmiştir. Evliya Çelebi'nin yapmış olduğu bu tasvirden 100 yıl öncesine ait oluşturulan vergi gelirleri taksimatı tablo 5'te ayrıca gösterilmiştir. Elde edilen bu vergi gelirlerine göre de Osmanlı Ankara'sının vergi gelirleri şehrin o dönem için ortalamanın üzerinde bir üretim hacmine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Ankara Sancağı vergi gelirleri taksimatı (1523-1530)⁷

	Padişah Hası	Sancakbeyi Hası	Tımar, Zeamet, Kale Muhafızı	Vakıf Geliri	Kaza Gelir Toplamı
Ankara	1.060.450	247.763	181.914	713.589	2.203.716
Murtazaabad		20.607	91.807	164.845	277.259
Çubuk		26.069	149.874	55.334	232.475
Ayaş		7.907	121.175	142.250	271.432
Bacı		7.336	58.687	29.377	95.400
Yabanabad		11.132	125.771	44.505	181.394
Sancak gelir toplamı	1.060.450	320.814	729.228	1.149.900	3.261.676

Kaynak: (Turan 1999: 104)

⁶ Suavi Aydın, Kuder Emiroğlu, Ömer Türkoğlu, Ergin Özsoy (2005) *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara* Ankara: Dost.

⁷ Ahmet Nezih Turan (1999), *Yabanâbâd Tarihini Ararken*, Ankara.

Kapitalizm öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğu kentsel faaliyete dönük, şehirlerarası hareketliliği yüksek ve belli ihtisaslaşmalara sahip bir ülke konumundaydı. Devletin ticaret yol ağları belirli ve devlet tarafından can ve mal emniyeti koruma altındaydı. İmparatorluk bu yolla ticareti destekliyordu. Bu sistem içinde Ankara'da önemli bir konuma sahipti. XV ve XVII. yüzyıllar arasında yapılan ticaret hanları bunun en önemli göstergesi idi. Bunlardan bazıları şunlardır; Çukur Han, Zafran Han, Yeni Han, Çengelhan, Suluhan, Pirinç Hanı. Halil Ongan, XVI. yüzyıl için yaklaşık 20 han ismi vermektedir. Rıfat Özdemir ise bu dönem için 30 adet han olduğuna işaret etmektedir. Bu hanlarla birlikte Osmanlı belgelerinde geçen fakat şuan var olmayan pek çok han da mevcuttur. Şehirlerarasındaki iş bölümünde, Ankara'daki Ahi örgütü kervanların ve ordunun deri ve demirden yapılmış malzeme ihtiyacını karşılıyordu.⁸ Bununla beraber Ankara çevresindeki daha küçük kasabaların üretim fazlasını alıyor ve pazarlarında satılmasında önemli rol oynuyordu. Saman, at ve koyun pazarları, değirmen ve sabun atölyeleri, 1432 de kurulan çinihane ve toprak işleyen diğer imalathaneler, aba ve aftan pazarları, tabakhaneler, kürkçü ve dericiler, ayakkabıcılar, pastırmacılar, yağcılar, boyacılar, demirciler, kazancılar v.b. zanaatkârlar bu fonksiyonda çalışıyordu.⁹ Evliya Çelebi şehri ziyareti sırasında burada yaklaşık 2000 adet dükkân olduğunu belirtmiştir.

XVIII. yüzyılda ise kentin ticari kimliğini koruduğunu söyleyebiliriz. 1701'de Ankara'ya gelen Fransız gezgin Pitton de Tournafort, 1703'te buraya uğrayan Fransız Aubry de la Motraye, 1739 da gelen İngiliz Richard Pockocke kentin roma anıtlarını, cami ve bedestenlerini anlatırken tiftik ticaretinin ve ihracatının önde gittiğini de belirtirler. Bu dönem Ankarası'nda bazı yabancı şirketlerin temsilcilerinin ve Avrupa ülkelerinin konsolosluk görevini üstlenen kişilerinin bulunduğunu

⁸ Tuğrul Akçura(1971), *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No.16 s.18

⁹ Ibid. s. 18.

anlatırlar.¹⁰ Burada bulunan Doğu Hint Kumpanyası'nın çalışanlarından John M. Kinneir'e göre, kentin nüfusunun üçte biri hristiyan nüfustur ve ticareti bu nüfus idare etmektedir. Bu yüzyıllarda artık Ankara için Avrupalı tüccarların ve gayri-müslüman nüfusun yaşadığı bir ticaret şehri diyebiliriz.

II. Mahmut dönemi ile birlikte gelen yenileşme hareketleri ile Ankara eyalet merkezi olmuştur. Bu dönemden sonra Kayseri ve Kastamonu'da Ankara eyaletine bağlanmıştır. XIX. yüzyıl başlarında yapılan bir sayıma göre nüfus 23.000 olarak saptanmıştır. Fakat bu yüzyılda Ankara'da sof üretiminin azaldığı ve ihracatın düştüğünü görebiliriz. Buna rağmen bölgede bal, meyve ve deri ticareti hızını kaybetmeden devam etmiştir. Ayrıca halıcılık canlanmaya başlamıştır. Osmanlıların İngilizler'e tanıdığı dokuma ihracatı hakkı ve tiftik yünü hammaddesinin Güney Afrika ve başka ülkelerden sağlamaya başlanmasıyla Ankara'daki sof üretimi azalmıştır.¹¹ Yine bu dönemde tiftik üretiminin düşmesi ile Avrupalı tüccarlardan kenti bırakmaya başlamış ve dokuma ticareti Ermeni ve Rum tüccarlar tarafından yapılmaya başlanmıştır. 1835'te kente gelen W.J. Hamilton, İngilizlerin tamamen oradan çekildiğini söyler.¹² Ankara bu dönemden sonra ticari ve sosyal olarak bir düşüşe geçmiştir. Özellikle 1874 yılında Orta Anadolu'yu etkisini alan kıtlık Ankara'yı büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kıtlıkta hayvanlar bile yemsiz kalarak verimli olamamıştır. Fakat 1892 yılında Ankara'ya ulaşan demiryolu kentin tekrar canlanmasında önemli rol oynamıştır. Tekstil alanından uzaklaşmış olmasına rağmen tarımda önemli bir ilerleme görülmektedir. Kentte bağcılık ve yaş tarım ürünlerinin üretimi ve ihracatı hızla artış göstermiştir.

XIX. yüzyılda sanayi devriminin tamamlanması ve yüzyılın ortalarından itibaren etkisinin tamamen görünmesi ile birlikte Osmanlı

¹⁰ Ankara Enstitüsü Vakfı (2004), *Ankara- Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları s. 26.

¹¹ Ibid.s. 28.

¹² Ankara Enstitüsü Vakfı, (2004) "Ankara- Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi" Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları s. 28.

coğrafyasında da dönüşümler oldu. Özellikle liman şehirleri hızlı bir gelişim içine girerken Orta Anadolu ve Doğu bölgeleri geride kalmaya başladılar. Avrupa ve Amerika'nın sanayi üretimi karşısında Anadolu'da ki hububat üretimi bile rekabetten dolayı azalmaya başladı. Bunun sonucunda da imparatorluk sınırları içinde kıtlık baş gösterdi. 1874 kıtlığı da bu sürecin bir sonucu olarak göze çarpmaktadır. İngiliz Burnaby yaşanan kıtlığı şu şekilde gözler önüne sermektedir: "Ankara vilayetinde görülen bu kıtlık, Konya ve Kastamonu vilayetlerine de yayılmıştır. İstanbul'da basılan İngilizce Levant Herald gazetesi bir yardım kampanyası açmış, Newcasteli bir İngiliz tüccar M. Crawshay, 600 İngiliz lirası göndermiş, İsviçre-Fransa arasındaki Jura dağ köylüleri halkı, Anadolu dağ köylülerine dağıtmak üzere para yardımı yapmışlardır. Sadullah Bey ise Devlet adına, yalnız Ankara vilayetine yirmi bir milyon okka hububat dağıtmıştır. Ayrıca diğer vilayetlerden buraya otuz bin baş öküz ve inek sevki de kararlaştırılmıştır. Ankara ve çevresi 1874-75 kışını da aynı güç şartlar içinde geçirdiğinden, ancak 1875 baharına doğru durumu düzeltmiştir. Ankara'nın 19. yy.'daki çöküntüsünü yaratan sebeplerin arasına, bu iki yıl süren kıtlık ve açlığı da katmak yerinde olur." Fakat bu süreç çok uzun sürmedi. Batı ülkeleri imparatorluk içinde bir demiryolu rekabeti içine girdiler ve bu durum en çok Osmanlı'nın işine geldi. En nihayetinde 1892 yılında Almanya, Ankara hattını inşa etti. Ankara bu dönemden sonra devam eden savaşlar nedeniyle bariz bir değişim içine girmese de başkent olma sürecinde bu ağ çok faydalı olmuştur.

XVIII. yüzyılda tekeli hala Ankara'da olan tiftik üretimi XIX. yüzyılda bu özelliğini kaybetmeye başladı. Ankara tiftik sanayii 1838 antlaşması ile gerilemeye başlamıştır. Çünkü bu ithalat ile Osmanlı İmparatorluğu yerli sanayisini koruyacak hamleleri yapacak yetkisi kalmamıştır ve ithal malların ülkeye girmesi kolaylaşmıştır. Batı sanayisinin fabrikalaşma ile ürettiği ucuz malların ithali ile birlikte Ankara'da ki tiftik sanayi hızla düşüşe geçmiştir. Fakat hammadde üretimi ve ticareti bu dönemden sonra artarak devam etti. Başka bir

deyişle, Ankara hızlı bir şekilde ham tiftik ihraç eder hale geldi. Yüzyılın başlarında Ankara'da sof üreten yaklaşık 1000 adet tezgah vardı ve bu tezgahlarda yaklaşık 10.000 kişi çalışmaktaydı. Fakat yüzyılın sonlarında iç tüketim için üretim yapan bir elin parmağını geçmeyecek kadar tezgah kalmıştı. Üretim tezgahlarındaki azalmaya rağmen, hammadde üretimi ve bunların ihracı birbirini neredeyse dengeler bir pozisyonda olduğunu söyleyebiliriz. 1817 yılında Ankara'da yaklaşık 6000 top şali ve 1200 top sof üretiliyordu ve bunlar Avrupa'ya ihraç ediliyordu. Fakat 1877 yılına gelindiğinde ise ihracat kalemi içerisinde bu bölgeden Batı'ya hiç kumaş ihraç edilmediği görülmektedir. Buna karşılık, 1877 yılındaki, Ankara sancak merkezine ait ihraç kalemlerinde bu kumaşların hiç yer almadığı, yerine 540.260 kg. tiftik yününün ihraç edildiği görülmektedir.¹³ Buna karşılık yüzyıl başında ihraç edilen tiftik yünü 60.000-65.000 kilodan fazla değildi. 1897 yılında ise ihraç edilen tiftik yünü 1.905.670 kg'ı geçiyordu.¹⁴ Mordtmann, Ankara'nın 1852 de bir milyon okka tiftik ihraç ettiğini ve bundan 60 milyon kuruş gelir temin ettiğini söyler.¹⁵ Fakat bu dönemde tiftik ticaretinin gayri-müslimlerin elinde olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Özellikle bu hammaddeler Ermeni tüccarlar tarafından toplanıyor, Fransa ve İngiltere'ye gönderiliyordu.

Hammadde bu dönemde doğrudan toplanıp imalat yerlerine ihraç edilmeye başlandı. Bununla beraber keçilerinde Güney Afrika ve Amerika'ya ihraç edilmesi ve yünün burada üretilmesi ile tiftik fiyatları ve ham yün fiyatları hızla düşmüştür. Yüzyıl ortasında okkası 60 kuruş olan tiftik fiyatı, yüzyıl sonunda 8-10 kuruş oldu. Cuinet, 1890 yılında, Ankara'nun tiftikten 12 yıl öncesine oranla 30 milyon kuruş daha az gelir temin ettiğini nakleder.¹⁶ Walther von Dıgest ise seyahatnamesinde düşen tiftik fiyatının 1896 yılında tekrar 18 kuruşa çıktığını belirtmiştir. Fransız

¹³ Zeliha Etöz(1998), *19. yüzyıl Ankara'sında Sosyal ve Kültürel Yaşam*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi s.82

¹⁴ Ibid. s.82

¹⁵ Tuğrul Akçura(1971), *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No.16 s.19.

¹⁶ Ibid. s.20.

D. Arslanian'a göre ise 1890 yılında tiftik fiyatı 10 kuruş iken 1893'te 22 kuruşa çıkmıştır.

Bu göstermiş olduğumuz rakamlar ve göstergeler, tiftik yünü üretiminin gerilemesinin bir nevi kanıtıdır. Tiftik yünü üretiminin bu kadar gerilemesinin nedenleri ise teknolojinin geri kalması diyebiliriz. Tiftik yünü üretimi sadece tezgahlarda kadınlar tarafından yapılıyordu. Herhangi bir üretim aleti kullanılmıyordu. Bu nedenle üretim, Batı'nın sanayi üretimi karşısında rekabet edemedi ve geride kaldı. Bunun akabinde ise daha fazla getiri getireceği düşünülen ham tiftik ihracı dönemi başladı. Bir diğer önemli sebep, tiftik keçisi ihracı ile ilgiliydi. Osmanlı İmparatorluğu tiftik keçisinin yurt dışına çıkarılması ile ilgili bir önlem almamıştı. Bunun akabinde imzalanan 1838 Antlaşması ile bu durumun önüne geçemez oldu. Böylece İngilizler bu antlaşma sayesinde tiftik keçilerini kendi ülkelerine götürerek koloniler üretmeye başladılar ve kendi ham tiftiklerini elde etmeyi başardılar. Bu üretimin fabrikalarda makineler ile yapılması ile kısa zamanda hem bol hem ucuz üretimi sağlayan İngilizler bu malı Osmanlı piyasasına sürdüler. Fiyatları ucuz olan bu mallara olan talepte oldukça fazla oldu. 1876 yılında Manchester'den ithal edilen pamuklu dokumanın bedeli 70.000 sterlin iken, 1883 yılında, sancak merkezi olarak Ankara'nın ithal ettiği aynı dokumanın bedeli 275.000 Sterlin'di.¹⁷

Bütün bu gelişmelerin ardından 1880'lerden itibaren tiftik üretimi için önlemler alınmaya başlanmıştır. 1888 yılında alınan bir karar ile tiftik hayvanı üzerinden alınan baş vergisi 4,5 guruştan 3 guruşa düşürülmüştür. Bir diğer uygulama ise, hayvanları ülke dışına çıkarılmasının yasaklanması olmuştur. Bu hayvanların ıslah edilmesi için çiftlikler kurulmuştur. Bu çiftliklerde tiftik keçisinin nasıl yetiştirilip ıslah edilmesi gerektiği gibi konular öğretilmekteydi.

Ankara'nın bir diğer önemli üretim kalemi tarımdır. Fakat bu üretimin gelişmesi ve yayılması XIX. yüzyılın sonlarında

¹⁷ Zeliha Etöz(1998), *19. yüzyıl Ankara 'sında Sosyal ve Kültürel Yaşam*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi s.84

gerçekleşmiştir. Çünkü Ankara'nın bu döneme kadar bir ulaşım sıkıntısı vardı. Ayrıca tarımsal üretimde geri teknolojilerin kullanılması da bir diğer önemli etkendi. Çünkü Ankara toprakları tarım için elverişli olmasına rağmen geri kalmış teknoloji ile yeterli verim alınması güçtü. Buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır Ankara'nın en önemli tahıl ürünleriydi. Bu ürünlerin ihracata konu olması ise ancak 1892 yılında kente ulaşan demiryolu sayesinde olmuştur. Bu tarihten itibaren ihracata konu olan bu ürünlerden buğday 1896 yılında ihracatta tiftik ihracını geçmiştir. 1893 yılında Ankara Vilayeti'nin buğday satışı 50.000 ton iken, bu oran 1911 yılında 260.000 tona ulaşmıştı.¹⁸ Tahıl ürünleri dışında üretilen diğer tarımsal mallar pirinç, pamuk, keten tohumu, kenevir, susam ve haşhaştı. Özellikle haşhaş ihracatta önemli bir paya sahipti.

Ankara kenti aynı zamanda ithalatta da önemli bir yere sahipti. Kentin ithalatında ilk sırayı tekstil ürünleri oluşturmaktaydı. Öyle ki bir dönem tekstil üretiminde üst sıralarda olan bu kent, XIX. yüzyılda sanayi devriminin etkisi ile ithalatçı konuma düşmüştü. İthalatta da en büyük pay bu kent için İngiltere'nin elindeydi. Ancak bilindiği üzere XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya, Osmanlı pazarlarına girdi ve İngiltere'ye rakip oldu. Örneğin, 1896 yılında, Ankara Almanya'dan 17.473 poundluk ithalata karşılık İngiltere'den 23.800 poundluk ithalat yapmıştı. 1897 yılı içinse bu rakamlar İngiltere için 27.000 pound, Almanya için ise 26.000 poundtu.¹⁹ Bu rakamlar iki ülke arasındaki rekabeti ve Almanya'nın piyasaya ne denli etkin girdiğinin bir göstergesidir.

¹⁸ Ibid. s.86

¹⁹ Ibid. s. 88

Tablo 6. Ankara Sancak Merkezinin 1883 yılında ihraç ürünleri ve değerleri (İngiltere'ye)

İhraç Edilen Ürünler	Miktar	Değer(Sterlin)
Kitre (pound)	80.085	3.959
Tiftik	1.208.300	70.793
Afyon	10.959	4.595
Öküz ve Manda Derisi	3.300	1.732
Koyun Yünü - Deri ve postlar-	3.372.000	5.090
Kara Keçi	15.000	1.363
Tiftik Keçisi (kırkılmış)	30.000	2.045
Koyun ve Kuzu	20.000	1.636
Tilki, Yaban tavşanı, Vaşak	48.000	3.409
Ünnap(pound)	174.200	4.182

Kaynak: Zelih Etöz (1998) "19. yüzyıl Ankarasında Sosyal ve Kültürel Yaşam" Doktora Tezi, Ankara, s. 88.

Tablo 6 ve 7 Osmanlı Ankara'sının ithalat ve ihracat ürünleri bileşenlerini gösterirken, aynı zamanda bu malların parasal değerlerini de göstermektedir. İhraç edilen ürünler içinde kuşkusuz en göze batan ürünler tiftik ve yün olarak ortaya çıkmıştır. İthal edilen ürünlerde ise en fazla payı Manchester Basması almıştır ki, bu durum bize Osmanlı Ankara'sının bir tekstil kenti olduğunu da göstermektedir.

Tablo 7. Ankara Sancağ Merkezinin ithal ürünleri ve değerleri (İngiltere'den)

Ürünler	Değer (Sterlin)
Kolonyal ürünler	60.000
Kumaş boyası	1.000
İlaç	3.000
Züccaciye	3.500
Demir	2.000
Mancheester basması	275.000
Çivi	300
Petrol	20.000
Ufak tefek şeyler	3.000

Kaynak: Zeliha Etöz (1998) "19. yüzyıl Ankarasında Sosyal ve Kültürel Yaşam" Doktora Tezi, Ankara, s. 89.

Böyle bir ekonomik yapı içinde Ankara'nın bütçesinin en önemli gelir kaynakları ağnam ve aşar vergileriydi. Ankara'nın 1882 yılı bütçesinde toplam ağnam bedeli 4.806.000 kuruş iken, 1891 yılında 8.654.140 kuruş, 1907 yılında ise 11.021.702 kuruşa çıkmıştı. Aşar ise 1891 yılında 7.700.001 kuruş, 1907 yılında ise 22.557.415 kuruşa çıkmıştır. Ankara Sancağı'nın 1895 yılı bütçesinde ağnam 5.476.903 kuruş ve aşar 5.587.576 kuruş olmak üzere toplam gelir 19.351.159 kuruştur. Aynı yıl sancağın giderleri ise 7.214.732 kuruştur.²⁰ Görüldüğü gibi Ankara'nın geliri giderinden 1,5 kat fazla olmasına rağmen bu aradaki fark merkeze gidiyordu. Bir kısmı da Düyun-u Umumiye'ye gittiği için kentin gelişmesi sağlanamıyordu.

Sermaye kavramı ise Osmanlı İmparatorluğu'nda pek kabul gören bir kavram değildi. Özellikle İslami açıdan sermayedar sınıfın oluşması doğru bulunmuyordu. Fakat ister istemez, değişen dünya ile Osmanlı'da elinde olmadan bir değişimin içine girmeye başladı. İstenmese bile küçük özel mülk sahipleri ve sermaye sınıfları oluşmaya başlamıştır. Faroqi'ye göre, XVI. yüzyılın sonu XVII. yüzyılın başlarında Ankara ve Kayseri çevresinde mülk tarlalar mevcuttu. Ankara'da Avrupa tüccarlarının nakit

²⁰ Zeliha Etöz(1998), *19. yüzyıl Ankara 'sında Sosyal ve Kültürel Yaşam*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi s.89.

parala tiftik almaları ve mülk tarlaların varlığı, tarımda ticarileşme ve çiftliklerin ortaya çıkmasının, yine de tek başına ön koşulunu oluşturmadığı, Ankara’da Avrupa ticareti ve modernleşen Osmanlı Devleti’nin etkisiyle, tarımda XIX. yüzyılda küçük mülkiyetin egemen olduğu görülecekti.²¹

1695-1812 tarihleri arasında şerhiye sicili kayıtlarını incelersek karşımıza 48 vakfiye çıkmaktadır. En eski vakfiyelerden 1695’e kadar 60 vakfiye, 1812-1908 yılları arasında ise 44 vakfiye vardır.²² Vakfiye sayısının artmasını zenginleşen sınıfın artmasına bağlayabiliriz. Bu sınıf mülkiyet hakkını koruyabilmek için vakıf yoluna başvurmuştur. Bu vakıflara örnek verecek olursak bazılarının o dönem içinde ayanlık yapanlar adına olduğunu görürüz. Aydın’ın yaptığı tespite göre bu vakfiyelerin bazıları şunlardır; Muslı Paşa oğlu Mehmet Emin Bey Vakfiyesi (1718), Müderriszade Lütfullah Efendi Vakfiyesi (1725), Mimarzade Seyyid Mehmed Şakir Efendi Vakfiyesi (1784).

1.3 CUMHURİYET DÖNEMİ ANKARASI VE İKTİSADİ YAPISI

Ankara, Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti olmasında sonra hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul tehdit altına girmiş ve başkentin Anadolu’ya taşınma fikri gündemden güne artmıştır. 1919 yılında Müdafai Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Ankara’nın millet meclisi merkezi olmasını kararlaştırmıştır (Ankara Enstitüsü vakfi). O dönemde Ankara’nın özellikle demiryolu kesişim merkezi oluşu ve milli mücadeleye istekli bir şekilde destek vermiş olması kararda etkili olmuştur. Nitekim, 1919 yılının Eylül

²¹ Çağlar Keyder, Faruk Tabak(haz. 1998) *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım* (çev. Zeynep Altok) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

²² Halit Ongan(1962), Ankara’nın Şer’iye Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:5 s. 213-222.

ayından itibaren Ankara, Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Merkezi olmuş ve 23.4.1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin burada toplanmasıyla da başkentliği tescil edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sona ermesinden sonra 13 Ekim 1923 tarihinde Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin yasal başkenti ilan edilmiştir.²³

Yeni kurulmuş bir Cumhuriyet'in hiç kuşkusuz yeni bir başkente ihtiyacı vardı. Bu başkentte yeni kurulan devlet bile yükselmeli, modernleşmeli ve bir başkent görüntüsü almalıydı. Bunun içinde Ankara'nın yeniden yapılanması gerekliydi. Bu nedenle yeni çıkarılan imar yasaları ile Ankara'nın yeni bir kimliğe kavuşturma çabaları başladı.

1.4 CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANKARA'NIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Ankara ekonomisi 1920'li yıllar sonra savaşların etkisi ile çökmüş, nüfusu 20-25 binlere düşmüş, yıpranmış bir kent görünümündeydi. İşte bu nedenden ötürü Ankara'yı merkez alan yeni yönetim ilk iş olarak Ankara'nın kentsel gelişimine önem vermiştir. Bunun içinde ilk atılan adım Ankara Şehremaneti'nin kurulması olmuştur. 16 Şubat 1924 tarihinde 417 sayı ile kabul edilen bu yasayla, mevcut belediye Ankara Şehremaneti'ne dönüştürülmüştür.²⁴

Bu kanuna göre, Ankara şehri kendisine tabi olan bağ, bahçe, tarla ve otlakları içeride kalmak üzere tepelerden geçirilecek sınırı ile bir şehremaneti oluşturulmakta ve şehremini de İstanbul şehremininin görev ve yetkilerine sahip olarak İçişleri Bakanı'nca atanmaktadır.²⁵ Ankara da kurulan bu belediye Osmanlı zamanından kalma yöntemlerden farklı olarak işlevini sürdürmeye başlamıştır. Öncelikle, yeni yönetim şehrin imarında bu şehri yerlisini kullanmak istememiştir. Bunun arkasında

²³ Ankara Enstitüsü Vakfı (2004) *Ankara- Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları s. 29

²⁴ Orçun İmga(2006), *Tek Partili Dönemde Ankara*, Ankara: Dipnot s. 76.

²⁵ Ibid. s. 76.

yatan en büyük sebeplerden birisi de yerli halkın rantı kendi arasında paylaşmasını engellemektir. Bir diğer fark ise, istanbul şehremaneti bütçesi, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin kabulü ve şehremaninin onayı ile kesinleşerek derhal uygulanabildiği halde, 417 sayılı yasaya göre, Ankara Şehremaneti'nin bütçesinin onayı, kadroların ve maaşların tayin hakkının İçişleri Bakanlığı'na verilmiş olmasıdır.²⁶

İlk iş olarak kentin konut ihtiyacına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalara istasyon ile kale arasına bir dizi yapı yapılarak başlanılmıştır. Dönemin ünlü mimarı Vedat Tek 1924'te İstanbul'dan Ankara'ya getirilmiştir.²⁷ Vedat Bey Ulus'ta bulunan meclis binasını ve Ankara Palas Otel'i tasarlamış fakat daha sonra Mimar Kemallettin Bey tarafından bitirilmiştir. Ayrıca Kemalettin Bey, memurlar için bugünkü lojmanlara benzer bazı apartmanlar inşa etmiştir.

Ankara'nın iktisadi gelişiminde önemli rol oynayan ve Cumhuriyet yönetiminin büyük önem atfettiği bankalar da bu yeni yapılar arasında yerini almaya başlamıştır. Ulus Meydanı ile Yenışehir arasındaki caddelerde Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası Genel Müdürlüğü ve Tekel Başmüdürlüğü kurulmuştur.

Bu yıllarda Ankara, plansız bir büyüme örneği göstermiştir. Bu nedenle, 1927 yılından itibaren planlı büyüme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu görevi bir Alman mimar Hermann Jansen üstlenmiştir. Jansen'in temel amacı geniş alanlara yayılan bir yerleşim planı oluşturmak olmuştur. Bu yapı içinde ulus Ankara'nın ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmüştür. Fakat yönetim Ulus'tan kaydırılmıştır. Bugün kü Bentderesi sanay merkezi ve işçi mahallesi olarak düşünülmüş, Kızılay ve Bakanlıklar bölgesi ise memur bölgesi olarak düşünülmüştür. Çankaya'ya doğru giden Kavaklıdere ise elçilik bölgesi olarak düşünülmüştür.

²⁶ Osman Ergin(2003), *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul: İ.Ü.H.F. İktisat ve İktimaiyat Enstitüsü Neşriyatı.

²⁷ Ankara Enstitüsü Vakfı (2004) *Ankara- Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları s.29

1930'lu yıllarda Jansen'in çalışmaları sonuç vermiş ve Ankara daha önceki yapısını terk ederek Batılı, modern bir görünüm kazanmıştır. Bu yapının oluşmasında İstanbul'da ki Avrupalı mimarlarında etkisi vardır. Ankara'nın değişimine örnek verilecek önemli yapılardan birisi de kurulan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesidir. Buradan anlıyoruz ki yeni başkent eğitime sadece ortaöğretim ve meslek alanında değil aynı zamanda üniversite düzeyinde de önem vermektedir.

Ancak zaman içinde Ankara'nın nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Bu nedenle de ortaya bir konut sorunu çıkmıştır. Bu konut sorunu çözülmek amacı ile tek tek konut yerine, mimarlar çok katlı apartmanlar üretmeye başlamıştır. 1940'lardan sonra ise Ankara kendi başlattığı bu büyüme trendine kapılmış ve hızla büyümeye devam etmiştir.

Öte yandan, Ankara'nın sorunlarının yerel yönetim düzeyinde gerçekleşen bir örgütlenme ile çözülmeye çalışıldığı bu dönemde, Şehremaneti'nin, kişi başına yaptığı harcama miktarı, Türkiye belediyelerinin kişi başına yaptığı harcama düzeyinin 28 katı idi. Bu seviyede gerçekleşen bir harcama miktarının salt belediye gelirleri ile gerçekleşmesine kuşkusuz ki imkân yoktur.²⁸ Merkezi yönetim bu konuyla ilgili çeşitli kaynak transferleri gerçekleştirmiş ve şehremaneti için borçlanma imkânları yaratmıştır.²⁹

Ankara şehremanetinin ilk şehreminilerinden biri olan Ali Haydar Bey iktisadi ve imari olarak gelişmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Çalışanları ile birlikte Avrupa'ya ziyaretlere giderek notlar almış ve bunları uygulamak amacı ile çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda ki en önemli amaçlardan bir tanesi, Ankara'ya tuğla, kiremit, kereste ve çimento fabrikalarının kurulmasını sağlamaktır. Çünkü Ankara önceliği imari gelişmeye vermişti ve bunun temel malzemeleri burada üretilirse şehre faydası hiç kuşkusuz daha fazla olacaktı. Fakat, Haydar Beyi'in en

²⁸ Orçun İmga(2006), *Tek Partili Dönemde Ankara*, Ankara: DİPnot s. 78.

²⁹ İlhan Tekeli(1980), *Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri, Türkiye'de İmar Planlaması* (Ed. Tamer GÖK), Ankara: ODTÜ şehir ve bölge planlama bölümü, s.56.

önemli girişimi, yeni kentin kurulacağı 4.000.000 m²'lik alanın istimlak edilmesi olmuştur.³⁰

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken belediyeçilik hizmetleri de dönem dönem farklı boyutlar kazanmakta idi. Bunun en çarpıcı örneği 1930 yılından itibaren Ankara valilerinin ayrıca belediye başkanlığı görevlerini yürütmeleri olmuştur. Bu durum 1948'e kadar devam etmiştir. Fakat tek maddeden oluşan 4 Şubat 1948 tarih ve 5168 sayılı yasanın yayınlanması ile son bulmuştur.³¹

Ankara şehremanetinin en önemli adımların birisi bir imar müdürlüğü kurmak olmuştur. yeni yönetime göre Cumhuriyet'ten sonra Ankara 4-5 sene kadar hızlı büyümüş fakat bu büyüme plansız şekilde gerçekleşmiştir. Bu nedenle 28 Mayıs 1928 tarihinde 1351 sayılı yasa ile Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'nün yapılandırılması yoluna gidilmiştir. Çünkü başkentim imar yapısı ve gelişmesi sadece bölgesel bir sorun olarak görülemez, bir millet meselesidir. Bu nedenle Ankara belediyesinin yaptığı yatırımların devlet tarafından desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle o günkü yönetimde bu duruma ilişkin önlemler almayı hedeflemiştir. Nitekim, daha sonraki dönemde, İçişleri Bakanı Şükü Kaya, İmar Müdürlüğü'nün bütçesi ile ilgili yaptığı bir konuşma sırasında da bu merkeziyetçi yaklaşımın gerekliliğinden bahsetmiş, temelde, şehirlerin imarının beledyelerin görevi olduğunu, ancak, Ankara'nın özgün durumu neticesinde hızla artan nüfusunu belediye yönetiminin kaldırmasının mümkün olmadığını, bu nedenle de devletin meseleye el koymasını gerektiğini ifade etmiştir.³²

1927'lerden itibaren başlayan Ankara'nın yeniden yapılandırılması ve belediye hizmetlerinin yeni hali bizim çalışma dönemimiz olan 1950'lere kadar iniş çıkışlar ile ilerlemiştir. Ankara'nın yeniden inşası sırasında ortaya çıkan en önemli problem rant kavgaları ve

³⁰ Orçun İmga(2006), *Tek Partili Dönemde Ankara*, Ankara: Dipnot s. 80.

³¹ *Mahalli idarelerle ilgili Kanun Tüzük ve Yönetmelikler* (1999), Ankara: Türk İdareciler Vakfı Yayını, s. 36. Ayrıca bkz. Orçun İmga(2006), *Tek Partili Dönemde Ankara*, Ankara: Dipnot s. 81

³² Tansı Şenyapılı (1985), *Ankara Kentinde Geçekonu Gelişimi 1923-1960*, Ankara: Kent-Koop Yayını s 40. Ayrıca bkz. Orçun İmga(2006), *Tek Partili Dönemde Ankara*, Ankara: Dipnot s. 86

spekölasyonlar olmuştur. Öyle ki, 1927 yılında imar planı yapan Jansen 1939 yılında görevinden bu sebeple ayrılmıştır. Ayrıca bu nedenden ötürü Ankara'nın pek çok kentinden plan dışı yapılar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber yapılanmanın tam olarak ilerleyememesi nedeniyle şehirde 1940'lı yıllardan sonra gecekondular yapıları ortaya çıkmıştır. Jansen her ne kadar bu fakir kesim için bir arazi düşünmüş olsa da görevinden ayrıldığı için bu hiçbir zaman uygulamaya geçememiştir. Bunun sonucu olarakta fakir halk eski şehrin can damarı olan kalenin etrafına kümelenerek gecekondular ile yerleşimlerini sağlamışlardır.

1.5 CUMHURİYET ANKARASI'NDA NÜFUS VE EKONOMİ

Türkiye Cumhuriyet'i kurulduğunda uzun süren savaşların etkisi ile nüfus bir hayli azdı. İlk nüfus sayımı ise 1927 yılında yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle nüfus artışı yine yavaşlamış, 1950'li yıllardan sonra kentleşme nüfus artışının önüne geçmiştir. 1927'den 1965'e kadar geçen sürede nüfus 2 kat artarken, kentli nüfus 4 kat artmıştır.

Ankara ise bu dönemde nüfusu en hızlı artan kent olmuştur. 1920'lerde yaklaşık 20 bin olan nüfus 1927 yılında 74.784 olmuştur (istatistik yılığı 1928). 1930 istatistik yılığında ise nüfus 74.553tür (istatistik yılığı 1930/31). Bu yıllıklara göre Ankara'da ki çalışabilir nüfusun kent nüfusuna oranı yüzde 78 civarındadır. Nüfusun 13.641'i 13 yaşın altında kalmaktadır. 1986 kişi 60 yaş üzerindedir. 13-60 yaş arası nüfus ise 58.926 kişidir. Fakat bunun yanında nüfusun yüzde 60'lık bir kısmı okuma yazma bilmemektedir. Kentte 21.491 erkek ve 7.194 kadın okuma bilirken, geri kalan bireyler ise okuma yazma bilmemektedir. Kentte ki nüfusun bir kısmı askerdir. Bu askerlerin dışında ise nüfusun yaklaşık yüzde 47'sinin mesleğı bilinmektedir. Bu yüzdenin yüzde 16'sı tarım sektöründe, yüzde 22'si özel sektörde, yüzde 8,7'si kamu kesiminde çalışmaktadır. Geri kalan yaklaşık yüzde 53'lük kesim ise bilinmemektedir.

Ayrıca kentte, 1230 Katolik, 287 Protestan, 517 Ortodoks, 678 Ermeni, 289 Hristiyan ve 658 Musevi tespit edilmiştir (1930/31 istatistik yıllığı).

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Ankara'nın temel geçim kaynağı tarımdı. Bir diğer önemli geçim kaynağı da bağcılıktı. Bunlarla birlikte hayvancılıkta önemli bir geçim kaynağı idi.

Sanayide çalışan nüfus ise 6.775 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sayı nüfusun yüzde 16'sıdır. 1928 yılına göre ise bu sayı nüfusun yüzde 14'ne düşmektedir.

Tablo 8. Şehir Nüfusunun Mesleklere Göre Dağılımı

	Erkek	Kadın	Toplam
Zirai	9.799	620	10.419
Sınai	6.667	108	6.775
Ticari	4.707	106	4.813
Serbest	841	242	1.083
Memur	4.625	175	4.800
Hakimler	259	5	264
Ordu	10.560	-	10.560
PTT	488	1	489
Muhtelif	1.109	236	1.345
Meslekler Toplamı	39.055	1.493	40.548
Mesleksiz ve Meçhul	10.293	23.712	34.005

Kaynak: Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Türkoğlu, Ömer; Özsoy, D. Ergi, (2005), Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Yayınevi, s.451)

Tablo9. Ankara sanayi kollarındaki kurum ve kişi sayıları

Sanat Grupları	Müessese	Eşhas
Sanayi-i İstihraciye	80	654
Ziraat, Hayvanat-ı Ehliye ve Mahsulatı Sanayi	499	1288
Sanayi-i Nesciye	132	378
Sanayi-i Haşebiye ve Mevadd-ı Nebatiye Sanayii	136	402
Kağıt ve Karton Sanayi	93	668
Sanayi-i Madeniye ve Maden İşleyen Makine İmalatı Sanayi	317	672
Ebniye İnşaat	9	97
Sanayi-i Kimyeviye	4	21
Sanayi-i Muhtelif ve ya Gayri Muayyene	6	63
YEKUN	1276	4243

Kaynak: Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Türkoğlu, Ömer; Özsoy, D. Ergi, (2005), Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Yayınevi, s.451)

Tablo 8 ve tablo 9 genel durum hakkında fikir vermektedir. Bu tablolara göre, sanat grupları adı altında toplanan meslek guruplarına göre ziraat, hayvanat-ı ehliye ve mahsulatı sanayi en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu grubu da sanayi-i madeniye ve maden işleyen makine imalatı sanayi izlemektedir.

1930 yılında Ankara nüfusunun, kadınların iki katı kadar erkekten ve yaklaşık %80'inin çalışma yaşında kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, Ankara'da şehre çalışmak için gelen bekâr erkek nüfusu yoğunlaşması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nüfusu çekenin, yeni inşa edilen bürokrasi ve yeni inşa edilen (imar faaliyeti) olduğuna kuşku yoktur.³³

Cumhuriyet ilanından sonra devlet Sanayi adımlarında daha etkin olmak için bir takım önlemler almış ve adımlar atmıştır. Bunlardan en

³³ Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, Ömer Türkoğlu, Ergin Özsoy (2005), *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Ankara: Dost s. 451.

önemlisi 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankasıdır. Bundan 2 sene sonra da Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.

Ankara'da savaş sanayii Kurtuluş Savaşı'yla birlikte başlamış, 1923'te istasyonun batısındaki fişek fabrikasıyla başlayan İmalat-ı Harbiye tesisleri zaman içinde Kırıkkale'ye uzanan mesafeye dağıtılmıştır.³⁴ Aşağıdaki tabloda Ankara'da cumhuriyet döneminde kurulan fabrikaları görebiliriz.

Tablo 10. Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Fabrikalar

1923	Fişek Fabrikası
1926	Kapsül ve İmla Fabrikası
1926	Çimento Fabrikası
1928	Barut ve Dinamit Fabrikası
1929	Çini ve Mozaik Fabrikası
1930	Atatürk Orman Çiftliği – Süthane
1933	Zirai Araştırma Enstitüsü Süthanesi
1933	Marangoz, Doğrama, ve Mobilya Fabrikaları
1934	Bira Fabrikası
1941	Türk Kuşu Uçak Fabrikası
1943	Şarap, Rakı, Gazoz, Soda İmalathanesi
1948	Uçak Motoru Montaj Fabrikası

Kaynak: Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Türkoğlu, Ömer; Özsoy, D. Ergi, (2005), Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Yayınevi, (Eserdeki veriler doğrultusunda oluşturulmuştur).

³⁴ Ibid. s. 452.

Tablo 11. Özel Sektör Üretim Tesisleri

Şirket Adı	Ürün
Sigal, İzzet Şerif Bey, Bozöyük	Gazoz
Semiakadın, Sebat, Gölviran İbrahim Ziya, Adil Beyler	Un
Mazhar Bey	Konserve
Dayıbey, Bozöyük, Kavaklıdere Şarapları, Türk Şarap İmalathanesi, Bomonti	İçki

Kaynak: Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Türkoğlu, Ömer; Özsoy, D. Ergi, (2005), Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Yayınevi, (Eserdeki veriler doğrultusunda oluşturulmuştur).

Yukarıda tablo 10 ve 11’de vermiş olduğumuz sanayi bilgileri yanısıra ayrıca çorap fabrikası da mevcuttur. Bununla birlikte Ankara’da matbaacılıkta hızla gelişme göstermiştir. Özellikle 1947-1952 arasında matbaa sayıları hızlı bir artış göstermiştir. 1947 yılında Ankara’da 49 matbaa varken bu sayı 1852 yılında 86’ya çıkmıştır. Bunlarla birlikte aynı zamanda Ankara’da aynı dönemde 64 tane tamirhane tespit edilmiştir.

Ankara’nın bu gelişimi içindeki önemli iktisadi sorunlardan bir tanesi ise hayat pahalılığı olmuştur. Şehre yapılan yatırımların artması ve bu nedenle alınan göç şehrin nüfusunu hızla artırmıştır. Artan nüfus beraberinde artan bir talebi de getirmiştir. Fakat o dönem itibari ile az sayıda konut vardı. Üretim daha yeni yeni artıyor ve artan talebi karşılayacak düzede de değildi. İşte bütün bu etkenler birleşince fiyatlar hızla yükselmişti ve hayat pahalılığı insanları etkilemeye başlamıştı.

Kentte mesken buhranıyla at başı giden dükkân kiralari anormal rakamlara ulaşmıştı. Öyle ki 1926 yılında “Ankara Çarşısı’ndaki kiralari, Beyoğlu caddesi kiralariından fazla idi.” Ancak 1927 yılına gelindiğinde aşırı yüksek kiralari yüzünden birçok esnaf iflas edecek ve boş dükkânların vitrinlerine “kiralik” levhaları asılacaktı.³⁵

Ankara’da fiyat pahalılığının ne boyutta olduğunu göstermek için aşağıdaki tabloyu inceleyebiliriz

³⁵ Suavi Aydın, Kuder Emiroğlu, Ömer Türkoğlu, Ergin Özsoy (2005), *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Ankara: Dost. s. 454.

Tablo 12. Ankara’da 1914 ve 1928 arasında bazı fiyatlar

Eşya nevi	1914		1928	
	Perakende	Toptan	Perakende	Toptan
Buğday unu	1.25	1.125	30	27
Ekmek	1	1	19.50	18.50
Bulgur	1.5	1.25	30	28
Tarhana	2.5	2	40	35
Pirinç	2.5	2.25	40	36
Fasulye	1.50	1	22	18
Nohut	1	0.875	20	18
Mercimek	1.25	1.125	25	22.850
Bezelye	1.5	1.25	35	30
Soğan	0.50	0.25	12.50	10
Zeytin	2.5	2	65	58
Yoğurt	1	1	50	42.50
Şeker	2.50	2	65	62.5
Bal	3.5	2.5	125	115
Süt	1.25	0.875	50	47.5
Beyaz peynir	10	7.5	120	105
Makarna	2.5	2	55	50
Tereyağ	10	8	220	200
Sade yağ	11	9	235	215
Koyun eti	3.5	3	85	75
Sığır eti	2.5	2	55	47.5
Pastırma	10	8	140	120
Patates	1	0.25	12	9
Sabun	7	5.5	80	70
Kömür	0.25	0.25	10	8
Petrol	2.5	2	42	35
Elbise(1 takım)	180		4500	
Ev kirası	100		5000	

Kaynak: Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Türkoğlu, Ömer; Özsoy, D. Ergi, (2005), Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Yayınevi, s.455.

Tablo 12’de de göreceğimiz üzere 1. Dünya Savaşı öncesindeki fiyatlar ile 1928 yılı fiyatları arasında bariz bir fark vardır. Bu farkta bize hayat pahalılığının Ankara’da çok kısa sürede oluştuğunu ve büyük oranda arttığını göstermektedir.

Bu dönemde Ankara’da anonim şirket sayısı 17’dir.³⁶ Ankara emniyet Müdürlüğü ve Ankara Şehri Polis Rehberine göre 1941’de banka sayısı 11, anonim şirket sayısı 35 ve fabrika sayısı 57 olmuştur.

1940-1945 arasında ise Ankara’nın geçim kaynağı olan bu üretim tipleri³⁷ düşüş yaşamıştır. Bu dönemde tarımsal hasıla %7.2 gerilemiş, halkın temel gıda maddesini oluşturan ekmeğin hammaddesi olan buğday üretimi %9 düşmüştür.³⁸ Bu düşümler de arzın azalmasına sebep olmuş ve fiyatların yükselmesine sebep olmuştur. Yine bu dönemde yapılan üretimlerin pek çoğu düşüş yaşamıştır. Örneğin; Ankara’nın Beypazarı, Nallıhan ve Kızılcahamam kazalarında üretilen pirinç ise tamamen ülke içinde kullanılmış, ihracatı yapılmamıştır.³⁹

Savaş yıllarında üretimdeki düşüş ve fiyatlarda ki artış çok zaman geçmeden ticareti de etkilemeye başlamıştır. Önceleri dış ticarete Almanya’ya olan bağımlılık diğer ülkelerle olan ticareti etkilerken, daha sonra 1939 yılında Fransız ve İngilizlerle yapılan ticaret anlaşması ile Almanlar ile olan ticaret zayıflamıştır. Özellikle Ankara’da artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara barınacak ev yapma konusunda kent Almanya’ya bağımlıydı. Çünkü inşaat malzemelerinin büyük çoğunluğu bu ülkeden ithal edilmekte idi. Ankara’da kurulan fabrika ve imalathaneler ihtiyacı %100 oranda karşılayamıyordu. Savaş yıllarında bu tip sorunların oluşmaya başlaması kente yapılan pek çok

³⁶ Suavi Aydın, Kuder Emiroğlu, Ömer Türkoğlu, Ergin Özsoy (2005), *Küçük Asya’nın Bin Yüzü: Ankara*, Ankara: Dost.

³⁷ Ankara’nın belli başlı üretim maddeleri; buğday, arpa, tiftik, canlı hayvan derileri, pirinç, yapağı.

³⁸ Mete Tuncay, Cemil Koçak vd. (1999), *Çağdaş Türkiye 1908-1980* İstanbul, ss.307-308. Ayrıca bkz. Güneş, Gönül (2004), İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Günlük Yaşam, *Bilim Uzmanlığı Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. s. 11.

³⁹ Ankara Sanayi ve Ticaret Odası, *İktisadi Yürüyüş* s.8185, 18 Haziran 1943, s. 27. Ayrıca bkz. Güneş, Gönül (2004), İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Günlük Yaşam, *Bilim Uzmanlığı Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. s. 12.

yapının gecikmesine de sebep olmuştur. Son olarak, Türkiye'nin savaşa girmese bile oyalama politikası ve gençlerin askere çağırılması Ankara'da ki sanayi üretimini etkileyen bir diğer faktör olarak göze çarpmaktadır.

Hiç kuşusuz Cumhuriyet ile birlikte Ankara başkent olmasının da etkisiyle hızlı bir gelişme göstermiştir. Gerek imar yapısı olarak gerekse de iktisadi olarak hızlı bir ilerleme dönemine girmiştir. İmarın yeniden yapılandırılması başta inşaat sektörü olmak üzere hizmet sektörü de dahil olmak üzere pek çok sektörün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu tip bir gelişmenin olduğu yere de girişimci sermayedarları da çekmeyi başarmıştır. Bu girişimciler de kentin iktisadi kalkınmasında yaptıkları yatırımlar ile önemli rol oynamışlardır. Bu girişimci sermayedarların bir araya toplandığı ve onlara güvenli bir yatırım ortamı sağlayan Sanayi ve Ticaret Odasının katkısı Ankara'nın kalkınması açısından büyük öneme sahiptir. Bu iki bölümde Ankara'nın tarihinden ve genel bir iktisadi yapısından bahsettik. Bundan sonraki iki bölümde tezimizin esas konusu olan Ankara Ticaret Odasının kuruluşundan bahsedeceğiz. Ato'nun Ankara'nın 1938-1950 arasındaki iktisadi kalkınması içindeki rolünü ve etkisini göstermeye çalışacağız. Bununla beraber ticaret odalarının gelişmedeki rolünü kanıtlamaya çalışacağız.

2. TÜRKİYE'DE TİCARET ODALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ANKARA TİCARET ODASI

Meslek birlikleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana var olmuş ve bulunduğumuz topraklarda da belirli evrimler geçirerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu meslek birlikleri de ticarete büyük öneme sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tanzimat dönemine kadar olan dönemde meslek teşkilatları loncalar ve gediklerdir. Meslek grupları bulunduğu mesleğe göre bir lonca⁴⁰ içinde toplanmış ve birlikte hareket etmeleri sağlanmıştır. Bu şekilde bir yapılanma sayesinde devletinde gruplar üzerinde takibi daha kolay olmuştur. Lonca liderleri ile devlet yöneticileri temas eder ve bu tüccar gruplarının iktisadi nizamı devlet kontrolünde olurdu.

Osmanlı'da iktisadi düşünce çok yakın bir şekilde sosyal hayat ile ilişkilidir. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu bir islam medeniyetidir. Durum böyle olunca da, iktisadi hayat ile islami hayat birbiriyle kesişmektedir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı içinde oluşan iktisadi kuruluşların temelinde İslam görüşü yatmaktadır. İkta-tımar, mukataa, fütüvvet-ahilik-esnaf, hisbe-ihtisap gibi kurumların büyük ölçüde geçmiş İslam devletlerinden tevarüs edildiğini biliyoruz.⁴¹

Bu açıdan baktığımızda *Ahilik*⁴² Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük öneme sahiptir. Tabakoğlu'na göre ise, Osmanlı'yı Batı'dan ayıran en önemli özelliklerden birisi ahiliktir. Batı'nın en önemli sınıfı olan burjuva sınıfı iken, Osmanlı'da karşımıza ahi zihniyeti çıkmaktadır. Bu zihniyetin altında yatan unsur, bireylerin kendi çıkarlarını değil, toplumda yaşayan herkesin yararını düşünmesidir. Oysaki Batı'da durum bunun tam tersidir. Batı insanı toplumdan ziyade önceliğini kendi

⁴⁰ Ahmet Kal'a, (2003), "Lonca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, Ankara, s. 211.

⁴¹ Ahmet Tabakoğlu, (2008), *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergah, s.143

⁴² Halil İnalçık, (2009), *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.37.

faydasını maksimuma çıkarmak için çalışır.⁴³ İşte Osmanlı İmparatorluğu'nda ki meslek grupları da organizasyonlarını bu ahi zihniyeti çerçevesinde geliştirmişlerdir.

Esnaf ve lonca sistemi içinde önemli olan bir diğer unsur “fütüvvetname⁴⁴”lerdir. Bu “fütüvvet” adı verilen nizamnameler her esnafın uyması gereken nizamları, meslek sırlarını ve meslek içindeki sınavların şeklini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bu nizamlara göre bir meslek grubundaki çırakların yetiştirilmesi, imtihanlar ile kalfa ve usta sınıfına yükselmeleri ve dükkân açma şartları belirlidir.⁴⁵

Kısaca, bu esnaf ve loncaların teşkiletından bahsetmek gerekirse, günümüz odalarında olduğu gibi, bu meslek gruplarında bir reisi vardı. Bu reis altında bulunan bütün esnaftan sorumlu idi. Reis'in görevleri arasında esnaf arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, hesapları tutmak, grup içindeki esnafın sandık hasılatını almak, esnafı sürekli olarak kontrol etmek heyete riyaset etmek ve meslek grubunu dışarıda temsil etmek gibi görevleri vardı. Ayrıca meslek grupları içinde çırakların yükselme merasimlerinde bulunmak gibi görevi de vardı.

Loncaların ise esnaf gruplarından biraz daha geniş bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. Lonca heyeti ise, esnaf ustaları arasından seçilen beş kişiden oluşurdu. Bu heyetin görevleri Reis'in görevleri ile neredeyse aynıdır fakat alınan her kararda sadece Reis esnafa karşı sorumludur. Reis olmakta belli nizamlarla belirlenmiştir. Bu nizamların en önemlisi seçilecek Reis'in mesleğinde en eski olmasıdır. Reis olacak kimsenin sanatın oldukça yaşlısı, kıdemlisi olması ve herkesçe namuslu tanınmış bulunması ve laakal üç usta yetiştirmiş olması şarttır.⁴⁶

Yukarıda da adı geçen sandıklar ise lonca açısından büyük öneme sahiptir. Bu sandıklar hem loncaya bağlı esnafa yardım etmek açısından

⁴³ Arif Ersoy, (2012), *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ankara: Nobel.

⁴⁴ Halil İnalçık, (2009), *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.37

⁴⁵ Halil İnalçık, (2009), *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.41

⁴⁶ Celal Yerman, Samet Ağaoğlu, (1943), *Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları*, Ankara: Titaş, s.14

hem de para arzı sağlamak açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle borç verileceği zaman Reis gerekli incelemeyi yapardı. Borcu alacak şahsın ya da esnafın durumunu inceler ve borcu nereye harcayacağından emin olmak için çalışmalar yapardı. Daha sonra edindiği fikirleri heyete sunar ve bir nihayi karar alınırdı. İşte Tanzimata kadar olan bu dönemde esnaf ve loncaların işleyişini bu şekilde aktarabiliriz.

2.1 TANZİMATTAN CUMHURİYET'E ESNAF TEŞKİLATLARI

Tanzimat Dönemi içinde Osmanlı İmparatorluğu her alanda değişiklik yaptığı gibi ticaret ve sanayide de bir takım değişikliklere gitmiştir. Bunun için bu alanda bazı programlar, nizamnameler ve kanunlar çıkarılmıştır.

Meclis bu dönemde ziraat, sanayi ve ticaret alanında üç farklı kararname çıkarmıştır. Bunlardan birincisi ziraat, ikincisi sanayi ve üçüncüsü ise ticaret ile ilgilidir. Bu kararnamelerden bizi ilgilendire ise kuşkusuz ticaret ile ilgili olanıdır. Bu dönemde kurulan Ziraat ve Ticaret Meclisi'nin ticaret konusundaki vazifelerinin bazılarını şöyle sıralayabiliriz;⁴⁷

- Bir ticaret okulu açmak ve ticaret ile ilgili bir yayın çıkarmak
- İstanbul ve diğer illerde Ticaret Cemiyetleri kurmak
- Ticaret Kanunlarının dönemin ihtiyaçlarına göre düzenlemesi açısından lahiyalar düzenlemek ve bunlar üzerine müzakerede bulunmak
- Ticaret Borsaları tesis etmek
- Ticaretin daha güvenli bir ortamda yapılabilmesi için ticaret mahkemeleri oluşturmak
- Yabancı ülkelerde ki ticaretin durumunu ve yapılan muameleleri hakkında malumat toplamak
- Ülke ticaretinin gelişmesi için çalışmalar yapmak
- İthalat ve ihracata yönelik istatistik toplamak ve yayınlamak

⁴⁷ Coşkun Çakır, (2000), “Tanzimat Döneminde Ticaret Alanında Yapılan Kurumsal Düzenlemeler: Meclisler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Kitabı 43-44*, İstanbul. ss. 373-374.

İşte özetlediğimiz bütün bu görevler içinde ikinci sıraya koyduğumuz madde konumuz açısından önem taşımaktadır. Bu kurulacak cemiyetler tam anlamıyla ticaret odası sayılmasa bile birer oda mahiyetindedir. Bu cemiyetlere belirli yöneticiler seçilmesi gerektiği de ayrıca belirtilmiş ve bu seçilecek kişilerin reşit olması ve kendi mesleklerinde iş ve ticaret yapıyor olmaları şartı aranmıştır.⁴⁸

Bunların ardından ise 6 Sefer 1297 tarihli nizamname ile “İstanbul Ticaret Odası”, diğer bir deyişle “Dersaadet Ticaret Odası” kurulmuştur. Bu yeni kurulan odaya mensup olabilmek için bazı temel şartlar belirlenmiştir. Bunları şu şekilde belirtebiliriz;⁴⁹

- 25 yaşından küçük olmamak
- Ağır bir suç ve ya cinayet gibi bir suç işlememiş olmak
- İflas etmemiş olmak, edilmiş olursa bile iadeyi itibar sağlamış olmak,
- En az beş yıldır ticaret ile uğraşıyor olmak

Bu odaya ise birkaç temel görev verilmiştir.⁵⁰ Bunlar;

- Ülke içinde sanayi ve ticaretin ilerlemesi için yeni fikirleri gerek Nezaret istediğinde gerekse de kendi içinde düşünmek ve bunları bildirmek
- Gümrük tariflerinin belirlenmesi, limanların inşası, posta ve telgraf gibi iletişim araçları yanısıra demiryolu ve karayolu yapımında fikirlerini beyan etmek. Aynı zamanda gerekli ise borsa tesisi ve ticaret ile ilgili yayını çıkarılması konusunda yine Nezaret talebine göre ya da kendi isteğine göre fikir beyan etmek
- Ticarete konu olan mallar hakkında tetkikler yapmak ve Nezarete gerekli malumatı vermek

Bu vazifelerden anlaşılacağı üzere kurulan oda bağımsız bir topluluk gibi değil aksine Ticaret Nezaretinin bir kolu gibi işlev görmektedir.

⁴⁸ Bayram Nazır, (2010), “Dersaadet Ticaret Odası’nın Kuruluşu ve İlk İcraatları”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat, Sayı:96, s.1.

⁴⁹ Ibid. s.3

⁵⁰ Bayram Nazır, (2010), “Dersaadet Ticaret Odası’nın Kuruluşu ve İlk İcraatları”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat, Sayı:96, s.5.

Ayrıca oda Tüccar ile Nezaret arasında bir köprü görevi görmektedir. Tüccarın sorunları ve ya fikirleri oda vasıtası ile doğrudan Nezarete aktarılabilmektedir. Bu sayede ticaretin daha hızlı ve etkili bir şekilde ilerlemesi hedeflenmiştir.

Bu odanın kuşkusuz bir de kendi nizamnamesi vardır. Bu nizamnameye göre odanın çalışma şeklini şu şekilde anlatabiliriz;⁵¹

Odaya kayıt yaptıran her tüccar sınıfı 1 lira ile 5 lira arası bir kayıt ücreti ödemektedir. Odanın ayrıca bir başkâtibi ve bir de ikinci kâtibi vardır. Bunların yabancı dil bilmeleri istenmektedir ve tayinleri oda heyeti tarafından yapılmaktadır. Oda haftada bir kere toplantı yapmalıdır. Bu toplantı Reis, yardımcı reis ve seçilen birinci ya da ikinci müşavir tarafından üç kişilik bir komite ile yapılır.

Bu işleyen düzen içinde odanın kendi içindeki vazifelerini de şu şekilde sayabiliriz;⁵²

- Kayıtlı tüccarların sicilini tutmak
- Fiyat endekslerini tanzim etmek
- Ticaret gazeteleri çıkarmak ve ticaret borsalarının açılmasını talep etmek
- Gerekli durumda şirket sözleşmeleri hazırlamak
- Dönem dönem değişmesi gereken nizamlar ve kanunlar hakkında fikir beyan ederek Nezarete gerekli şekilde katkıda bulunmak.

Tanzimat döneminde kurulan ve ilk odalardan olan İstanbul Ticaret Odasının ileyişini kısaca bu şekilde anlatabiliriz.

Meşrutiyet'in ilanı ile beraber ise Ticaret ve Sanayi odaları kanunu değişime uğramıştır. Bu yapılar baştan ele alındı. Odalar tek bir çatı altında birleştirilerek "Ticaret ve Sanayi Odası" adını aldılar.

Bu değişimler 31 Mayıs 1326 (13 Haziran 1910) tarihli nizamname ile yapılmıştır.⁵³ Bu nizamname ayrıca dört fasıl ve kırk sekiz maddeden

⁵¹ Erol Zeytinoglu, Necla Pur, (1982), *İstanbul Ticaret Odası'nın 100 Yılı 1882-1982*, İstanbul: Rehberlik Yayınları, s.10.

⁵² Ibid. ss. 38-39.

⁵³ Tarihlerle İstanbul Ticaret Odası

<http://www.ito.org.tr/wps/portal/odamiz?name=TarihlerleITO&initView=true&prmPageId=BM16.9.3>

meydana gelmektedir. Birinci fasıl odaların kuruluş şeklini, ikinci fasıl odaların görevlerini ve dördüncü fasılda odaların gelirlerini ele almaktadır.⁵⁴

Bu odalara tüccarların üye olabilmesi için gerekli koşullar tek madde dışında bariz bir değişikliğe uğramamıştır. Yalnızca üye olabilmek için gerekli olan 25 yaş sınırı bu yeni nizamname ile 30 yaşa çekilmiştir.⁵⁵

Kuşkusuz çalışmamızda bizim için mühim nokta bu odaların görevleridir. Yeni nizamnamede odaların vazifeleri 10. madde de şu şekilde tanımlanmıştır;⁵⁶

“Ticaret ve Sanayi Odaları Hükümeti seniyenin Ticaret ve Sanayie müteallik istihsal edeceği malumatın menbaı ve işbu nizamname mucibince hükümetle tüccar beyninde icra edilecek muamelatın vasıtai mahsusasıdır.”

Bu maddeden sonra ki diğer bazı maddelerde de Odaların görevlerini şu şekilde özetleyebiliriz:⁵⁷

- Ticaret ve Sanayinin ilerlemesi için yapılması gerekenleri düşünüp Nezarete talep doğrultusunda ya da kendi rızası ile bildirimde bulunmak
- Ticaret ve sanayinin menfaatlerini düşünmek ve iktisadi ilerlemeyi engelleyici husuları ortadan kaldırmak için tedbirler almak ve bunları hükümete bildirmek
- Ticarete konu olsun olmasın her türlü eşyanın fiyat cetvelini oluşturmak ve istatiki veri derlemek
- Ticaret ve Sanayi ile ilgili konularda dergi ve gazete çıkarmak⁵⁸

⁵⁴ Ticaret Odaları Nizamnamesi, 13 Haziran 1910.

⁵⁵ Ticaret Odaları Nizamnamesi, 13 Haziran 1910, Madde 7.

⁵⁶ Ticaret Odaları Nizamnamesi, 13 Haziran 1910, Madde 10. Ayrıca bkz. Bayram Nazır, (2010), “Dersaadet Ticaret Odası’nın Kuruluşu ve İlk İcraatları”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat, Sayı:96, s. 10.

⁵⁷ Ticaret Odaları Nizamnamesi, 13 Haziran 1910 tarihli nizamnameden derlenmiştir.

⁵⁸ 1912 senesinde Oda Gazetesi Dersaadet Ticaret ve Sanayi Odası olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Tarihlerle İstanbul Ticaret Odası

<http://www.ito.org.tr/wps/portal/odamiz?name=TarihlerleITO&initView=true&prmPageId=BM16.9.3>

Bu nizamname daha sonraki dönemde birkaç ufak değişikliğe uğramış olsa da, 655 numaralı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'na kadar uygulaması devam etmiştir.

2.2 CUMHURİYETTEN SONRA TİCARET VE SANAYİ ODALARI

Cumhuriyet'in ilanında sonra ülkede pek çok alanda değişiklik yapıldı. Bir çok uygulama değişime tabi oldu. Elbette iktisadi yapılarda bu değişimden nasibini aldı. İktisadi yapılar içinde anlattığımız gibi yüzyıllarca öneme sahip olan meslek grupları da bu değişimden nasibini aldı. Odalarda Cumhuriyet ilanından sonra bazı yapısal ve işlevsel değişimlere tabi oldu. Bu değişim de esaslanan amaç icari faaliyetleri millileştirmek ve aynı zamanda bireysel teşebbüsleri ve girişimciliği artırmak hedeflenmiştir. Bunu sağlamak içinde yeni yönetim çözüm olarak öncelikle insanları teşebbüs kurmaya ve girişimciliğe teşvik etmek olmuştur. Bunun içinde bu konuda bireylere hürriyet verilmesi için çalışmalar yapıldı, hatta Batı'nın bu konuda ki bazı uygulamaları aynen alındı. İşte bu serbest teşebbüsün oluşmasındaki uygulamalardan bir tanesini de 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu teşkil eder. Bu kanun büyük oranda Batılı ülkelerin ticaret kanunlarından oluşturulmuştur.

Ticaret Odalarının tarihsel gelişimini daha iyi analiz edebilmek için 655 sayılı kanunu tahlil etmek ve değerlendirmek bize daha doğru sonuçlar verecektir.

Öncelikle kanunun birinci maddesi ticaret odalarının gerekliliğinden ve öneminden bahseder ve bu odaların ülke iktisadiyatı için öneminin aşikâr olduğunu belirtir. Yerman ve Ağaoğlu ise ikinci ve üçüncü maddeleri şu şekilde tanımlamışlardır; “2 nci ve 3 üncü maddelerle Ticaret Odaları muameleatinin ve şekli mesaisinin tevhide ve muayyen hedefler istikametinde bir ittiradı mesai vücade getirilmiş ve daha ziyade şekle ve teferruata taalluk eden hususatın bir nizamname halinde tesbiti

Ticaret Vekâletine terk edilmiştir.”⁵⁹ Dördüncü madde ise bu kanun sayesinde esnaf, tüccar ve sanayiciden istatistiki veri elde edileceğini ve bunun iktisadiyat için önemli bir rehber olacağını göstermektedir. Bu kanun bu dört madde ile birlikte aslen 12 maddeden oluşmaktadır.

Bu maddeler genel olarak ticaret odalarının görev ve vazifelerini ortaya koymaktadır. Bunlardan en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Ticaret ve Sanayi Odaları umumi müesseselerdir.⁶⁰
- Esnaf, tüccar ve sanayiciler ile borsacılar ikameti içinde buldukları bölgedeki odaya kayıt yaptırmak zorundadırlar.⁶¹
- Bu odalar aynı zamanda buldukları bölgelerdeki istatistik ve verileri tutacaklardır.⁶²
- Ticaret ve Sanayi Odalarının kararlarına uymak bütün üyeler tarafından zorunludur.⁶³
- Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Vekâletine bağlıdır ve vekaletin teftişi altındadır.⁶⁴

Bu maddelerden anladığımız üzere artık Ticaret Odaları artık tüzel kişiliğe sahip, mesleki kuruluşlar olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu yeni kanun ile odalar mesleki grupların oluşturmak zorunda olduğu bir kuruluştur.

Fakat bu kuruluşların vazife ve çalışma şekillerini daha net ortaya koyabilmemiz için bakmamız gereken 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları nizamnamesidir.

Bu nizamname yedi fasıl ve 137 maddeden oluşmaktadır. Birinci fasıl odaların kuruluş amaçlarını ve varoluşunu açıklamaktadır. İkinci

⁵⁹ Celal Yerman, Samet Ağaoğlu, “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları” Ankara: Titaş 1943. s. 43

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız, 655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu madde 1.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız, 655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu madde 3.

⁶² Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız, 655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu madde 4.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız, 655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu madde 5.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız, 655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu madde 9.

fasıl ise bu odaların görevlerini açıklamaktadır. Üçüncü fasıl odaların teşkilat yapısını açıklarken, dördüncü fasıl kayıt ve tescillerine ayrılmıştır. Beşinci fasıl ise odaların mal varlıklarına ve odalara ödenmesi gereken harçlarla ilgili maddeleri içermektedir. Altıncı fasıl ise genel hükümlere ayrılmıştır.

Birinci fasıl Ticaret ve Sanayi Odalarının kuruluş maksatlarına yer vermektedir. Bu bölüme göre odalar tüzel kişiliğe sahip müesseseler olup, toplumun menfaatine çalışan müesseseler olarak kurulmaktadır. Odalar buldukları bölgedeki iktisadi ve mali faydaları sağlamak için kurulmuş kuruluşlardır. Ayrıca bu odalar sadece buldukları il içinde değil aynı zamanda çevresinde bulunan kasaba ve köylere de hizmet ederler. Öyle ki, bir oda çevresinde bulunan ve himayesine almak istediği köy ve kasabaları bir harita ile çizerek Ticaret Vekaletine bildirir. Bazı durumlarda ise Ticaret Vekaleti doğrudan kendi insifiyati ile bazı köy ve kasabalar bu odaların himayesine verebilir. Bir odanın bulunmadığı bölge de ise, bu bölgedeki tüccar ve sanayicilerin talebi ile Vekalet izin verdiği takdirde oda kurulabilir. Bu fasıl da bu durumun oluşması için bölgeden en az 10 tüccar ya da sanayicinin talep etmesi şartı aranmıştır.

Bizim çalışmamızı doğrudan ilgilendiren bir diğer konu ise bu nizamnamenin ikinci fasılıdır. İkinci fasıl bize odaların vazife ve görevlerinden bahsetmektedir. Nizamnameye göre odaların iki çeşit vazifesi vardır. Bunlardan ilki istişari vazifeleri, bir diğeri ise mecburi vazifeleridir. Ayrıca odaların iki farklı selahiyetleri mevcuttur. Bunlardan ilki mesleki selahiyetleri diğeri ise idari selahiyetleridir.

Nizamnameye göre Cumhuriyet Dönemi Ticaret Odalarının istişari vazifeleri şu ikisinden oluşmaktadır.

- Devletin ticari faaliyetler için yapacağı kanunlarda, gümrük tariflerinde, adalet sisteminde yapacağı yenilik ve değişiklikler hakkında Ticaret Odalarının fikrini almak zorunluluğu vardır.⁶⁵

⁶⁵ Ayrıca bkznz. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 3.

- Ayrıca Ticaret ve Sanayi Odaları iktisadi konularda devlete fikrini beyan edebilir.⁶⁶

Nizamnameye göre Odaların mecburi vazifeleri ise aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Ticaret ve Sanayi Odaları ve seçilen yöneticiler kendilerine verilen vazifeleri yapmak zorundadırlar.⁶⁷

- Odalar bölgeleri içindeki tüccar ve sanayi erbabının kaydını tutarlar.⁶⁸

- Ticari işleri tespit ederler.⁶⁹

- Ticaret ve Sanayi kurumlarından ya da resmi kurumlardan istenildiği zaman menşe şahadetnameleri, ticari adresler, ticari raporlar gibi evrakları verirler.⁷⁰

- Sanayi ve Ticaret Odaları ticari defterleri ve sözleşmeleri tescil ve tasdik etmekle görevlidir.⁷¹

- Ticari hayatı yakından takip ederler. Borsayı yakından izlerler ve fiyat hareketlerini yakından izlerler ve tespitlerde bulunurlar.⁷²

Nizamnameye göre Odaların mesleki yetkileri ise şu şekilde özetlenebilir;

- Meslek grubu içindeki tüccar, esnaf ve sanayicilerin yapması zorunlu olduğu umumi vazifeleri almak⁷³

- Ticaret Vekaletinin izni ile borsa, sergi ve panayır, meslek mektepleri gibi ticareti olumlu yönde etkileyecek müesseseler kurmak ve bunlara doğrudan iştirak etmek⁷⁴

- Yabancı ülkelerde ki ticaret odalarının ve oralarda açılan sergile, borsalar hakkında veri toplamak ve bunları paylaşmak⁷⁵

⁶⁶ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 4.

⁶⁷ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 5.

⁶⁸ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 6.

⁶⁹ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 7.

⁷⁰ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 8.

⁷¹ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 9.

⁷² Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 10-11.

⁷³ 655 sayılı kanunun 5 inci maddesi

⁷⁴ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 12.

⁷⁵ Ayrıca bkzn. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 15.

- Hakem, Ehli hibre, Mümeyyiz veya muslih olmak (Madde 16)

- Ticari ve mesleki alanda yayınlar çıkarmak⁷⁶

Nizamnamzeye göre Odaların idari selahiyetleri şu şekilde özetlenebilir;

- Bütçeyi oluşturmak ve Ticaret Vekaletinin onayını aldıktan sonra bu bütçeyi tatbik etmek

- Odaların kendi içlerinde ki işleyişleri için iç nizamname oluşturmak⁷⁷

- Esnaf cemiyetlerine ait işlemleri yapmak⁷⁸

Ticaret ve Sanayi Odaları ise yönetsel açıdan şu şekilde teşkilatlanmışlardır;⁷⁹

- 1) Ticaret ve Sanayi Odası Meclisi
- 2) Riyaset Divanı
- 3) Ticaret ve Sanayi Odası İdare Heyeti
- 4) Umumi Katip
- 5) Odanın İç teşkilatı
- 6) Komisyonlar ve Encümenler
- 7) Odaya bağlı Müesseseler
- 8) Oda Kongreleri
- 9) Esnaf teşkilatı mürakebe bürosu

Yukarıda üç bölüm halinde anlattığımız süreçte Osmanlı'dan bu yana ticaret odalarında bazı dönüşümler karşımıza çıkmaktadır. Bu dönüşümler öncelikle Tanzimat Dönemi yenilikleri ile başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde merkezi yönetimi esas almaya başlamış ve sadece hükümet açısından değil bunu her alanda sağlamayı ilke edinmişti. Bu nedenle iktisadi ve mali önemi yüksek olan ticarete bundan nasibini önemli ölçüde almıştı. İlk girişimler her ne kadar başarısız gibi olsa da XIX. yüzyılın son çeyreğine girerken gerçek anlamda ilk ticaret odaları ortaya çıkmaya başladı. İstanbul Ticaret Odası

⁷⁶ Ayrıca bkz. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 17.

⁷⁷ Ayrıca bkz. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 18.

⁷⁸ Ayrıca bkz. 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi madde 19.

⁷⁹ 27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi.

bu müesseselerin ilk örneğidir. Daha Meşrutiyet'in ilanı ile ticaret odalarının da mahiyeti değişmeye başladı. 1910 yılında bu konuda yayınlanan nizamname ile ticaret odaları daha etkin bir hale getirilmeye çalışıldı. Özellikle bu nizamnamenin getirdiği önemli bir yenilik bölge içinde bulunan tüccar, esnaf ve sanayicinin bu odalara kayıt yaptırma zorunluluğu olmuştur.. Bu sayede ülke içindeki sanayi ve ticari faaliyetler hem rahat takip edilebilir olması hem de gerekli durumlarda hangi bölgeye hangi alanda destek verilmesi gibi konularda daha açık bilgi sahibi olma fikri amaçlandı.

Fakat Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı'da içinde mevcut olan odalar ve bunlarla ilgili nizamnameler yeniden bir değişime uğradı. Cumhuriyet Dönemi hükümeti, Osmanlı'da mevcut olan ticaret odalarını ilkel olarak kabul etti. Bunun üzerine tamamen Batılıların kanunlarını baz alarak yeni bir kanun çıkardı. Bu kanun 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları kanunudur. Yukarıda incelediğimiz bu kanun aslında nizamname olarak ya da uygulama olarak Osmanlı'nın son döneminkinden farklı bir yapıya sahip değildir. Fakat önemli birkaç farklılık vardır. Bunlardan ilki Cumhuriyet Yönetimi bu kanun ile birlikte Ticaret ve Sanayi Odalarına tüzel bir kişilik verildiği söylenebilir. Bu odalar yine Ticaret Vekaletine bağlı olmak ile birlikte gerektiği zaman kendi fikrini beyan edebilecek ve kendi içinde daha hür karar alabilecek bir yapıya da kavuşturulmuştur diyebiliriz. Bu yeni Ticaret ve Sanayi odaları kanununun bir diğer getirdiği önemli farklılık ise tüccar sınıfının değişmesi olmuştur. Kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu zamanında ticaret büyük oranda gayrimüslimlerin elindeydi.⁸⁰ Fakat Cumhuriyet Yönetimi bunu istememiş ve ülke içindeki ticaretin yine ülkenin kendi vatandaşları tarafından yapılması ve yönetilmesini amaçlamıştır. Bunu yaparken de nizamnamelerde oda yönetim kurullarına seçimlerde aranan özelliklerde

⁸⁰ Ali İhsan Bağış, (1998), *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler; Kapitülasyonlar, Avrupa Tüccarları, Berath Tüccarlar, Hayriye Tüccarları 1750-1839*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 95.

her zaman “Türk olmak” şartı aranmıştır.⁸¹ İşte bu gelişmeler ışığında Ticaret ve Sanayi Odaları gelişme göstermiştir.

Bir sonra ki bölümde bu gelişmelerin bir uygulaması olarak önce Ankara Ticaret Odasının Kuruluşundan kısaca bahsettikten sonra, Odanın 1938-1950 yılları arasındaki faaliyetlerini, oda zapt raporları ve arşiv belgeleri ile açıklamaya ve Ankara'nın iktisadi gelişimine katkısını göstermeye çalışacağız.

2.3 ANKARA TİCARET ODASI'NIN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti yönetimi uzun süren savaşların ardından ortaya çıkan ekonomik çöküntüyü gidermek için bir dizi çalışmalara girişmiştir. Hem ülke ekonomisini yeniden düzlüğe çıkarmak hemde insanların sosyo-ekonomik düzeylerini artırmayı amaçlamıştır. Bunun içinde en önemli unsur olarak ticaret ve sanayiye geliştirmeyi öncelik edinmiştir. Gerçekten de Batılı milletler gibi bir ticari ve sanayi kurmak hem ülke iktisadiyatını hem de buna bağlı olarak bu alanda artan istihdam ve büyüme ile nüfusun sosyo ekonomik şartları yükseltilebilir. İşte Cumhuriyet yönetimi bu ilkeleri göz önüne alarak yola çıkmıştır. Bu açıdan yapılan ilk faaliyet ise Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan demiryolu, liman, maden işletmeleri, su elektrik gibi altyapı çalışmalarını millileştirmek olmuştur. Bu yapıların sadece millileştirilmesi değil aynı zamanda gelişmeye yönelik olarak kullanılması da bir diğer önemli hedef olmuştur.

Özellikle ticaret ve sanayi faaliyetlerinin yabancılar tarafından değil, ülke toprakları içinde bulunan Türkler tarafından yapılması hedeflenmiştir. Bu anlamda ilk önemli hedeflerden biri ticari ve sanayi ile ilişkili şirketlerin ülke içinde Türkler tarafından kurulmasını teşvik etmek olmuştur. Bu tüccar ve sanayicilerin de Avrupa ile sıkı bir ilişki

⁸¹ 22 Nisan 1925 tarih ve 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Yasası.

içinde olması ilke edinilmiştir. Bunun içinde Ticaret ve Sanayi Odalarının yeni bir düzenlemeye tabi olması gereği duyulmuştur. Bununla beraber bu alanda nitelikli insan yetişmesi açısından Ticaret Okulları açılması hedeflenmiştir.

İşte bu amaç ve hedefler doğrultusunda Cumhuriyet yönetimi çalışmalarına başlamıştır. 16 Nisan 1924 tarihinde İsmet İnönü kabinesi, Ticaret ve Sanayi Odaları Kanun tasarısını TBMM'ye sunuyordu. 22 Nisan 1925'te tasarı, Meclis'te bulunan 108 üyenin oylarıyla kabul edildi.⁸² İlk kez bir yasa ile kurulması esasına bağlanan Ticaret ve Sanayi Odaları ile ilgili bu tasarının mecliste görüşülmesi sırasında hiçbir üye lehte aleyhte söz almadığı gibi, oylamada da ret veya çekimser oy kullanan olmadı.⁸³ İşte bu dönemin hemen ardından 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu kabul edildi. Daha sonra bu yasa bir sonra ki bölümde bahsedeceğimiz 1943 yılında yürürlüğe giren 4355 sayılı kanuna kadar yürürlükte kalacaktır.

Tezin ilk bölümünde Ankara'yı tasvir etmeye çalışırken, şehrin Cumhuriyet Dönemi öncesinde hala orta sınıf bir kasaba görüntüsü olduğundan bahsetmiştik. Başkent olmadan önce altyapı sıkıntıları olan, yerleşim yerlerinin çoğunun hala kerpiç olduğundan ve kalenin etrafında kümelenmiş bir kent olduğunu belirtmiştik. Fakat bununla beraber Ankara'nın ticarete konu olacak emtia üretiminde de önemli bir şehir olduğunu hatta tiftik üretiminde klasik dönemde tekeli olduğunu, XIX. yüzyılın sonlarında bu önemini yitirmiş olsa da üretimin aktif olduğu bir şehir olduğunu belirtmiştik. Ticaretin aktif olarak yapıldığı pek çok handan da söz etmiştik. Ankara her ne kadar orta sınıf bir Anadolu kenti olsa da bu sayede çabuk büyüme potansiyeline sahip, stratejik olarak Anadolu'nun ortasında yer alan bir ticaret şehridir. Özellikle demiryolu ağlarının buradan geçmesi bu durumun oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İşte Ankara bu özellikleri sayesinde ve Cumhuriyet yönetiminin Başkenti olması özelliği ile de hızlı bir ilerleme dönemine girmiştir.

⁸² TBMM, 22 Nisan 1925 tarihli toplantı tutanağı ve zaptı.

⁸³ ATO, *Cumhuriyet'le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası'nın Tarihçesi* Ankara: ATO ss.19.

Bu adımlar atılırken kuşkusuz yapılması gereken işlemlerden birisi de bu ticaret kentinin tüccarlarını bir araya toplamak olmuştur. Bu sayede Ankara Ticaret ve Sanayi Odasının temelleri atılmıştır. Odanın ilk başkanı Şakir Kınacı'dır.⁸⁴ Odanın ilk yeri ise Anafartalar caddesinde kurulmuştur. Tüccar ve sanatkarlar tarafından bendi aralarında serbest olarak seçilenon iki kişilik bir heyet marifetiyle idare edilen oda 1926 senesinde açılarak faaliyetlerine başlamıştır.⁸⁵

1938 yılında Ankara Ticaret ve Sanayi Odasının yayınladığı bir bildiri de odanın ilk yılları şu şekilde tarif edilmiştir;

“Ankara’ımızda, eski devrin bilgisiz ve görgüsüz idaresi tarafından hiçbir esasa istinat etmeyecek şekilde tesis edilmiş bir ticaret ve sanayi odası ismen mevcut idi. İlgililerce dahi gayesi anlaşılmayan ve o zaman için de anlaşılmasına lüzum ve ihtiyaç hissettirmemiş olan bu kuruluşun gerçekte ehemmiyeti derkar idi. Cumhuriyet idaremizin kuruluşundan sonra her şeyde olduğu gibi, ticari ve sınai hususatta da kurulan yeni esaslar bu dairenin de takviyesini icap ettiriyordu. Medeniyeti rehber ittihaz ederek, milletimiz bu yolda refah ve saadete yönelmek için büyük fedakarlıkları göze alan ve büyük ve mukaddes emelinde azmini, metanetini daima muhafaza ederek daima ileriye yürüyen cumhuriyet hükümetimizin kabul ettiği yeni kanun ve nizamnamelerle bu müessesenin vazifesini tayin ve hukuki birçok selahiyetler vermek suretiyle takviye ve tesis etmiştir. Tüccar ve sanatkarlarımız tarafından kendi aralarında serbest iradeleriyle seçilen 12 kişilik bir heyet marifetiyle idare edilen Oda’ımız 1926 yılında açılarak faaliyetine başlamıştır. Cumhuriyet hükümetimize merkez olmadan evvel pek basit bir hayatı ticarete malik bulunan Ankara’ımız, merkez olduktan sonra, ticari ve sınai hususatta günden güne inkişaf etmeye başlamıştır. Nitekim Oda’ımızın ilk kuruluşu olan 1923 yılında tüccar olarak 350 ve küçük esnaf ve sanatkar olarak da 800 kişi kayıt ve tescil edilmişti...”⁸⁶

⁸⁴ ATO, *Cumhuriyet’le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası’nın Tarihçesi* Ankara: ATO ss. 21

⁸⁵ ATO, *29 Birinci teşrin 1933 senesi deklarasyonu*.

⁸⁶ ATO, *15. yıl deklarasyonu* (1938).

Odanın ilk tescüs senesi olan 1926 senesinde tüccar olarak 350 ve küçük esnaf ve sanatkar olarak ta 800 kişi kayıt ve tescil edilmişti. Bu miktar rakam içerisinde sanatkar denilecek ne bir müessese ve ne de eşhas yok gibi idi. Aradan geçen sekiz senelik bir müddet zarfında bu miktar aşağıda gösterilen rakamlarla mukayese edilecek olursa aradaki fark tabarüz eder. Bugün tüccar sicil numarası 1600, küçük esnaf ve sanatkar 2500'e çıkmıştır.⁸⁷ Bu rakamlardan anlayacağımız üzere, Başkent Ankara'da bir ticaret odası kurulması olumlu etkilere sebep olmuştur. Bu odanın ticaret ve sanayiciye sağladığı güven sayesinde Ankara'da tüccar ve esnaf sayısı artmış şehir iktisadi bir büyüme içine girmiştir. Şehirde ki tüccar sayısı artmış, eskiden beri olan ticari karakter yeniden canlanmaya geçmiştir.

Fakat gelişen Ankara'da göze çarpan bir unsurda üyelerin profili idi. Bu üyelerin bir çoğu sermaye yoğun ve makine ile üretim yapan fabrika sahipleri değildi. Daha çok XX. yüzyılların başlarından kalma, aileden geçen meslek alışkanlıkları ile işlerini sürdüren emeğe dayalı üretim yapan müesseselerdi. Bu nedenle bu dönemde ki üyelerin ne büyük bir sermayeleri vardı ne de tarım dışı ya da emeğe dayalı basit üretim dışında istihdam yaratacak fabrika kurma imkanları vardı. Bu nedenle, ilk yıllarında Ankara tüccar ve sanayicisi bu profilde kalmış idi. Oysa ki, Cumhuriyet yönetiminin iktisadi anlamda ki en önemli hedefi bu yapıyı değiştirmek ve sermayenin ve fabrikalaşmanın gerçekleşmesini sağlamaktı. Bu nedenle ilerleyen dönemlerde ATO'nun katkısını bu anlamda beklemekteydiler.

Ankara Ticaret Odasının kurulduğu ilk yıllardaki tüccar ve sanayicileri tasvir edebilmek ve iş hacimlerini anlamak için Hazım Kınacı'nın anılarından yararlanabiliriz. Hazım Kınacı ilk yılları anılarında şu sözler ile anlatmaktadır;

⁸⁷ ATO, 29 Birinci teşrin 1933 senesi deklarasyonu.

“Ankara 30-35 bin nüfuslu küçük bir şehirdi. Başlıca ticaret emtiası zahire, tiftik, yapağı, deri ve ayrıca kitre balmumu ve hatta az miktarda afyon idi. Bunlar İstanbul’a gönderilir, oradan da ihraç edilirdi. Bunlardan başka, o zamanlar ticaret emtiası sayılmasa da Ankara bahçelerinde yetişen kış armudu ve Ankara’nın ünlü balıydı. Ankara’nın ticaret merkezi Hisar’da Atpazarı Çarşısı idi. Burada bulunan Çengelhan, Çukurhan, Pilavoğlu Han’ın büyük depoları ticaret mallarının depolanmasına ve işlenmesine uygun olduğu için Atpazarı öteden beri önemli bir çarşıydı. Bu emtianın Ankara’nın büyük tüccarları eski tabirle Kınacızadeler, Aktarzadeler, Çulhazadeler, Yağcızadeler ve benzerleriydi. Zahire, buğday, arpa toptan alım yeri, İstasyon civarında ambar biçimi dükkanları oluştururdu ve civar köylerden, Haymana, Bala yönlerinden kağrı ve develerle gelirdi. At Pazarı, aynı zamanda her türlü hayvanın ve mahsulünün satış yeri olarak bilinirdi. 1910’lu yıllardan öncesi, manifatura ticareti Ankara’da gayrimüslimlerin elinde iken, sonradan tamamen Türk tüccarlarına geçmiştir. Manifatura tüccarları, kınacılar, çubukçular, aktarlar, hanifler, mermereiler, çulhalar, toptan ve perakende satarlardı. Toptan satışların çoğu Ankara kazaları esnafına uzun vadeli veresiye ile olurdu. Eski Ankara’da alışveriş adabı ve ahlakı, itimat üzerine mazbut ve dürüst idi...”⁸⁸

Ankara Ticaret ve Sanayi Odasının kuruluşunu 13 yıl ATO Yönetim Kurulu Başkanvekilliği yapan ve 2003 yılında vefat eden Sayın Ahmet Karakuş şu şekilde anlatarak bize kuruluş hakkında kapsamlı bir özet sunmaktadır:

“Medeniyetin ilerlemesi ile ticaretin sınırları da genişlemeye başlamış, batılı devletlerarasında artan mal mübadelesi, Osmanlı İmparatorluğu’nda da buna paralel gelişme göstermiştir. O devirde daha ziyade liman şehirlerinde ticaret gelişmeye başlamıştır. İstanbul, bu gelişmeden en çok nasibini alan şehir olmuştur. Zira imparatorluğun merkezinde, Avrupa ve Asya arasında büyük bir liman durumundadır.

⁸⁸ ATO, *Cumhuriyet’le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası’nın Tarihçesi* Ankara: ATO.

Ticaret ve sanatla genelde gayrimüslimler uğraştığından ve Avrupa ile ticaret ilişkisini bunlar yürüttüğünden, Avrupa'dakilere benzer şekilde İstanbul'da bir teşkilat kurulması fikri doğmuş ve "Ticaret Cemiyeti" adı altında örgütlenmişlerdir. Zamanla bu cemiyetin oda olarak oluşturulması düşünülmüş ve 1880 tarihinde Dersaadet Ticaret Odası Meclisi'nin Suret-i Teşkiline Dair Mevad-ı Nizamiye neşredilmiştir. Daha sonraları, 31 Mayıs 1910 tarihinde Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi yayınlanmıştır. Milli Mücadele'nin başlaması ve ilk Ankara Hükümeti'nin kurulmasından sonra çıkartılan 22 Nisan 1925 tarih ve 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Yasası'yla odalar ilk kez kanuni hüviyet kazanmışlardır. Anadolu'nun ortasında, daha ziyade ziraat ve hayvancılıkla meşgul olan, Bağdat demir yolu yapılıncaya kadar diğer vilayetlerle münakale imkanı mahdut olan Ankara, kendisine has ticaret nevelerini bünyesinde toplamıştır. Ankara'da gayrimüslimlerin ticarete hakim olduğu görülmektedir. 655 sayılı kanunun yayınlanmasından önce, lonca sistemine benzer bir şekilde teşkilatlanmış bulunan Ankara Ticaret ve Sanayi Odası bu kanuna intibak ile kanuni kişilik kazanmıştır.

Mayıs 1923 tarihinde kurulan Oda, savaş sonrası ticaretin durgunluğu ve 1929-1930 yıllarında dünyadaki ticaret buhranı gibi sebeplerle uzun süre bir varlık gösterememiş, sadece kuruluş halinde kalmıştır. 1932'den sonra yavaş yavaş hükümet erkanı ile temas ve ticari mevzularda rapor hazırlama gayretleri içine girilmiştir...⁸⁹

İşte ATO bu şartlar altında kurulmuştur. Odanın kurulması kuşkusuz Ankara ticaretine ve iktisadiyatına büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle Türk tüccar ve sanayiciler artık birbiri ile dayanışma içinde çalışmaya başlayarak gelişmeye başlamışlardır. ATO'nun güvencesini ile pek çok Türk ticari hayata atılmaya başlamıştır. ATO'ya kayıt sayısı her geçen gün artarken artık Ankara'da şehir olarak bu sayede iktisadi bir büyüme süreci içine girmiştir. Bunun en önemli kanıtı ve örneği olarak ilk bölümde bahsettiğimiz, şehrin yeniden yapılandırılması ve

⁸⁹ ATO, *Cumhuriyet'le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası'nın Tarihçesi* Ankara: ATO.

büyümesini verebiliriz. Şehir büyüdükçe şehrin nüfusu artmış. Artan nüfus ile birlikte artan ihtiyaçlar ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik üretici ve tüccarlar da ATO çatısı altında hızla yükselmiştir.

Bu konuda daha somut fikirler elde edebilmek için bir sonra ki bölümde 1938-1950 yılları arasında ATO'nun faaliyetlerini ve iktisadi yapılarını inceleyerek bir sonuca varmaya çalışacağız.

2.4 BAŞKANLARI VE ÜYELERİ

Ankara Ticaret Odası kuruluşundan bizim çalışma dönemimiz olan 1950 yılına kadar 5 farklı kişi odaya başkanlıkta bulunmuştur. Bu başkanlar aşağıda sırası ile gösterilmiştir.⁹⁰

- Şakir Kınacı (1923-1926)
- Serattarzade Rasim Bey (1926-1930)
- Emin Sazak (1930-1933-1935)
- Vehbi Koç (1934-1936-1938-1954)
- Veli Necdet Sünkitay (1937)

Başkanlar dışında Ankara Ticaret Odası'nda 1943 senesinde çıkan yasa gereği bir Oda Meclisi kurulmasına karar verildi. Tezimizde çalıştığımız dönem itibari ile karşımıza ili Oda Meclis Başkanı çıkmaktadır. Bunlar aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.⁹¹

- Ahmet Hanif (1943-1948)
- Muzaffer Gürcan (1948-1951)

⁹⁰ Kuruluştan Bugüne Yönetim Kurulu Başkanlarımız, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=180&l=1>.

⁹¹ Kuruluştan Bugüne Yönetim Kurulu Başkanlarımız, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=181&l=1>

3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA ANKARA TİCARET ODASININ FAALİYETLERİ

3.1 1938-1944 SAVAŞ YILLARI ARASINDA ANKARA TİCARET ODASI

1938 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı hiç kuşkusuz sadece savaşa dahil olan ülkelerin ekonomilerini değil çevrede ki pek çok ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu ülkelerden birisi de şüphesiz Türkiye olmuştur. Savaşın ekonomiye genel olarak vurduğu ilk darbe mal kıtlığı şeklinde olur. Bu mal kıtlığı sonucunda da ortaya fiyatlarda muazzam artışlar ortaya çıkar.

Böyle bir iktisadi zorluk durumuna Türkiye’de bu dönemde girmiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin iktisadi gelişmesi bu sebepten dolayı sekteye uğramıştır. Hızlı büyüme ve yapılan yatırımlar olmasına rağmen, burada istihdam edilecek genç nüfusun askere alınması bu durumun en önemli sebeplerinden sadece bir tanesidir.

Öyle ki bu durum Ankara ticaretini ve sanayisini de etkilemiştir. Bir önceki bölümde ATO’nun kurulmasından itibaren geçen sekiz yıllık sürede odaya kayıt yaptıran tüccar ve esnafın rakamlarında ki artışı vermiştik. Bu artış 1938’e kadar hızlı bir şekilde devam etmiştir. Fakat savaş yıllarının başlaması Ankara’yı da etkilemiş ve özellikle savaşın ilk 3-4 yılı Ankara Ticaret ve Sanayi Odası’na kayıt yaptıran tüccar ve esnaf sayısı gözle görülür bir şekilde düşük olmuştur.

Ankara Ticaret ve Sanayi Odası arşivlerinde kayıt sicillerine göre 1938 yılında sadece 2 kayıt gözükmektedir ki bunlardan bir tanesi Halk Bankası Anonim Şirkettir. 1939 yılında ise hiçbir özel şahıs şirketi kaydı görünmemektedir. Sadece Yapı Kredi Anonim Şirketi ve Toprak Mahsulleri Ofisi görülmektedir. 1940 yılına geldiğimizde ise Ankara Ticaret ve Sanayi Odası kayıt sicillerinde 3 farklı şirketin kayıt yaptırdığına şahit olmaktayız. Bunlar Birlik Ticaret, Adnan İzmirlier isimli şahıs ve Schlumberger Overseas S.A şirketleridir. 1941 yılında 7

şirket, 1942 ve 1943 yıllarında ise 9'ar şirketin daha Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırdığını görmekteyiz.⁹²

İşte böyle bir dönemde hükümet bazı kararlar almaktaydı ve Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'da bu kararların uygulanmasında hükümete çeşitli yardımlarda bulunmaktaydı. Öncelikle oda hükümetle ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışmaya başlamıştı. Bunun dışında bir defaya mahsus olmak üzere 12 Kasım 1942 'de kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu ile hem enflasyonla mücadeleyi hem de devlet gelirlerini arttırmayı amaçlayan Şükrü Saracoğlu Hükümeti, en büyük desteği yine Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'ndan almaktaydı. Varlık Vergisi Kanunu'na göre oluşturulan Varlık Vergisi Takdir Komisyonu'na, Oda temsilciler göndermişti.⁹³

Bu dönemi Vehbi Koç anılarında ise şu şekilde açıklamaktaydı;

“1939 yılında Erzincan deprem felaketi olunca Ankara halkı büyük yardımlar yaptı. O dönemde yardım komitesi başkanı idim. Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı başladı ve bitiş tarihi olan Mayıs 1945'e kadar memleket ihtiyaçlarının büyük bölümü sağlanamadı. Para vardı, mal bulunamıyordu. Bu arada Milli Korunma Kanunu çıktı. Çok ağır cezalar kondu. Ankara Ticaret Odası olarak üzerimize bir takım görevler aldık. Çok çetin günler geçirdik. Her şeye rağmen arz talep kaidesi daima hakim oluyordu. Bu arada 1944 yılında itiraz hakkı olmaksızın Varlık Vergisi uygulaması başladı. Bu bizi hayli meşgul etti.”⁹⁴

Bu dönemin tam ortasında ise 18 Kanunusani 1943 senesinde 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu çıkarıldı.⁹⁵ Bu kanun savaş yıllarının en zorlu yıllarının başında ortaya çıkan sorunlardan dolayı çıkarılmış olsa da, 655 sayılı kanunun devamı niteliğinde olmuştur. Sadece zamanın durum ve şartlarına göre uyarlanmıştır. Öyle ki bundan önce çıkarılan Milli Koruma Kanunu ve

⁹² Ayrıntılı bilgi için, bakınız ek. 7.

⁹³ ATO, *Cumhuriyet'le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası'nın Tarihçesi*, Ankara: ATO. s.59.

⁹⁴ Ibid. ss. 57-58.

⁹⁵ Tarihlerle İstanbul Ticaret Odası.

<http://www.ito.org.tr/wps/portal/odamiz?name=TarihlerleITO&initView=true&prmPageId=BM16.9.2>

Varlık Vergisi Kanunu da etkilemektedir. Çünkü özellikle Milli Koruma Kanunu çıkarıldıktan sonra beklenen faydayı sağlayamamış hatta ticarete kötü niyetli tüccarların fazlaca işine yaramıştı. Milli Koruma Kanunu ve 4355 sayılı kanun için Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'nın bir deklarasyonu olmuştur fakat bu deklarasyonu açıklamadan önce 4355 sayılı kanunu genel hatları ile tahlil edelim. Böyle dönem itibari ile durum vaziyeti daha iyi anlayabiliriz.

4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu umumi hükümler, beş fasıl ve kırk maddeden ibarettir. Umumi hükümler kuruluşların maksadını, teftiş gerekliliğini ve tüccar ve esnafların bu odalara yazılma zorunluluğunu kapsar. Birinci fasıl odaların bölümlerine, ikinci ve üçüncü bölüm ise odaların ve odalar içinde ki bölümlerin görevlerini anlatır. Dördüncü bölüm ise odaların ortak ve ayrı görevlerini açıklar. Beşinci bölüm ise ceza hükümlerini kapsar.

Bu nizamnamede bizi ilgilendiren konuların başında bu teşekküllerin kuruluş maksadı gelmektedir. Bu bölümün ilk maddesine göre; “kuruluş yerlerini ticaret vekilliği tesbit eder”.⁹⁶ Ayrıca kuruluş maksatları açıklanırken odaların belirli bir mesleğin temsilcisi olmadığı belirtilmiştir. Fakat 655 sayılı kanundan farklı olarak odaların kendi içlerinde meslek grupları oluşturması istenmiştir. Ayrıca bu kuruluşların kuruluşlarında ki hizmet maksadı amme müessesesi oldukları yönünde olmuştur. Başka bir deyişle, bu kanun ile odalar kamu hizmeti veren teşekküller olarak belirtilmiştir.

4355 sayılı kanunun ikinci ve üçüncü fasıllarında açık ve net olarak belirtilen bir hususta tüccar ve sanayicilerin odalara yazılmasıdır. Bu kanun ile teşekküllere yazılma zorunluluğu getirilmiştir. Devlet sermayesi ile kurulun kuruluşlarında buldukları bölgelerde ki odalara yazılması uygun görülmüştür. Bu duruma en güzel örnek ise Ankara Ticaret Odası sicil kayıtlarında mevcuttur. Bu kayıtlara göre 05/04/1944 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Anonim Şirketi Ankara

⁹⁶ 4355 sayılı kanun. *18 Kanunusani 1943 ve 5307 sayılı Resmi Gazete.*

Ticaret Odasına kayıt yaptırmış ve tescil edilmiştir. Bankaya verilen sicil numarası ise 269-Merkez olarak kayda geçmiştir.⁹⁷ Ayrıca kanuna göre Ticaret Odaları yine Ticaret Vekaleti denetimine bırakılmıştır.

Kanunun ikinci bölüm 10. maddesi odaların genel olarak vazifelerinden bahsetmektedir. Buna göre odaların esas görevi meslek ahlakını ve namuslu alışverişi sağlamaktır. Bunu yaparken de halkın ihtiyaç ve menfaatlerin ön planda tutmalıdır. Bunun dışında diğer vazifelerini şu şekilde özetleyebiliriz;⁹⁸

- Mesleki faaliyetlerle ilgili vekilliklere, ile ve ya yerel yönetime teklifte bulunmak ve temennilerde bulunmak
- İşlerle ilgili gerekli tetkikleri yapmak ve gerekli devlet kurumlarına gerekli malumatı vermek, bunun yanında Ticaret Vekaletinin taleplerini yerine getirmek
- Ticaret ve İktisat Vekaletlerinden gelen talimatları uygulamak
- Ticari eşyaların kalite kontrolü için gerekli laboratuvaları açmak, bürolar kurmak ve bunlara iştirak etmek
- Bölge içindeki iktisadi faaliyetler ile ilgili istatistiki verileri toplamak ve derlemek
- Yabancı ticaret faaliyetleri hakkında bilgi toplamak, bu konuda ticaret vekilliğine malumat vermek ve gerekirse bu tip toplantılarda temsilcilik görevi yapmak
- Panayır, sergi ve pazarlar açmak, bunun yanında yurt dışında açılanlara katılarak raporlar oluşturmak ve gerekli kurumlara malumat vermek
- Ticaret ve sanat kursları açarak nitelikli eleman yetişmesini sağlamak, talebe okutmak.

18.12.1944 tarihli Ankara Ticaret ve Sanayi Odası'nın Ticaret Vekaletine verdiği rapor bu sorulara cevap verecek nitelikte doludur. ATO'nun bu raporu esas olarak savaş yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde çıkan iktisadi sorunları ele almakta, Milli Koruma Kanunu

⁹⁷ Ankara Ticaret Odası Sicil Kayıtları, 05/04/1944, 269-Merkez.

⁹⁸ 4355 sayılı kanun. *18 Kanunusani 1943 ve 5307 sayılı Resmi Gazete*, Bölüm 2 Madde 10.

hakkındaki fikirlerini beyan etmekle birlikte gerekli çözümleri de bir öneri şeklinde sunmaktadır. Bu çözümler daha sonra uygulanmış ve Ankara ticaret hacminde bu dönemden sonra yeniden bir artış yaşanmıştır. Bu artışlar ise doğrudan ATO bütçesine yansımıştır. Fakat bu konuyu daha ayrıntılı şekilde bir sonraki bölümde irdelleyeceğiz.

İlk olarak raporda savaşa girmemiş olmamıza rağmen bunun etkisinde kaldığımız belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak ise yetersiz sermaye olarak gösterilmiştir. Ayrıca savaş dolayısıyla ortaya çıkan ticari ilişkilerde ki düşüşlerde bir diğer önemli etken olarak belirtilmiştir. Çünkü bu dönemde gerek üretim azlığından gerekse de ithalat noksanlığından ötürü bazı temel malların piyasa arzı azalmıştır. Fakat talebin çok olmasında fiyatların yükselmesine neden olmuş olacağından, rapor bu durumun etkisini göstermek için fiyat endekslerini kullanmıştır.⁹⁹

“1930 senesinden itibaren tatbik edilen döviz taahhütleriyle diğer takyitler dolayısıyla, zaten stok miktarı az olan piyasamızda, harbin başladığı 1939 Eylülünden itibaren fiyatlar, iki sene zarfında nisbeten yavaş ve 1942 den itibaren süratle ve durmadan yükselmiştir. 1944 sonunda ise, 1938 yılı geçim endeksine nisbetle fiyatların %303 arttığı görülmüştür.”¹⁰⁰

İşte bu raporda ATO bu durumu düzeltmek ve insanları yine normal yaşam standartına döndürülmesi için belirli birkaç öneri de bulunmuştur. Raporda şu cümleler ile önerilerini sunmaktadırlar; Bunun için öncelikli olarak ticaretin önemine vurgu yapılmıştır. Bunun için de, ihraç mallarımızın defterlerini, beynelmilel ticaret alanına intibak ettirmek zaruretindeyiz. Bu da, istihsal masraflarımızın indirilmesi ile kabildir. Hele fon gibi lüzumsuz ve zararlı unsurların kaldırılması icap eder. Bu hususta müspet bir tedbir olarak da yakın ve uzak dünya ekonomi tarihlerinde tatbik olunduğu gibi, istihsal ve zaruri ihtiyaç maddelerinin ithaline tahsis edilecek bir kredinin yabancı memleketlerin ticaret

⁹⁹ Ticaret Bakanlığının 18.12.1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

¹⁰⁰ Ticaret Bakanlığının 18.12.1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

alanından teminini mümkün kılacak şartların vücuda getirilmesi zaruridir.¹⁰¹

Ayrıca raporda Devlet ile tüccarın sıkı bir bağ ile çalışılması gereğine vurgu yapılmıştır. Çünkü iktisadi hareketliliğinin sağlanması için gerekli vatandaş sınıfının bu tüccar sınıfı olduğu pek çok kez vurgulanmış ve Ticaret Vekaletinin 11 numaralı sirkülerinin bu yakın ilişkisinin müjdeleyicisi olduğunu belirtmişlerdir.

Bu açıdan ATO ilk olarak mevcut iktisadi sıkıntıların sebeplerini araştırmaya koyulmuştur. Bunları aşağıda ki gibi sıralamışlardır;¹⁰²

- Fazla emisyon
- Döviz işlemlerinin işlemez oluşu
- Vergilerin yüksekliği
- İşlemler için alınan harcırahların yüksekliği
- Hükümet elinde olan ve donmuş vaziyette duran dövizler
- Temel ve gerekli malların ithali için bir kredi kaynağının olmayışı
- Milli Koruma Kanununun tüccar zor durumda bırakan ve faydalı sonuçlar vermeyen bir yapıda olması

Milli Koruma Kanununa kadar ki bütün problemler savaşın doğal sonucu olarak çıkmış ve düzeltilmesi nisbeten kolay sorunlar olarak görmektedirler. Fakat rapor da Milli Koruma Kanununun faydadan çok zararı olduğu fikri belirtilmiştir. Raporda bu konuya bir örnek ile değinilmiştir; Hiçbir madde asıl müstehlik olan halka ve fukaraya, bu hükümlerle devamlı olarak ulaştırılamamış, muvakkaten ucuzlatılan her şey, bugünlerde zeytinyağında olduğu gibi, piyasada görünür görünmez parası hazır olanların eline geçmiştir.¹⁰³

Diğer sorunlar ise tamamen savaşa bağlanarak açıklanmıştır. ATO hazırladığı raporda normal zamanda mal temin etmenin kolay olduğunu belirtmektedir. Fakat savaş yıllarında bu dışardan mal teminin durmasının piyasayı da öldürdüğünü ve iş hacminin daraldığını

¹⁰¹ Ticaret Bakanlığının 18/12/1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

¹⁰² 1943 yılı faaliyet raporu (ATO)

¹⁰³ Ticaret Bakanlığının 18/12/1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

belirtmektedir. Ayrıca Devlet'in savaş anında atıl paraya el koyma ihtimali de tüccarların cirosunu azaltmış ve riski çoğaltmıştır. Riskten kaçınan pek çok tüccar da piyasanın durgunlaşmasına sebep olmuştur.

Raporda savaş yılları için vurgulanan bir diğer önemli hususta vergilerdir. Öyle ki ATO raporunda vergi oranlarını vererek durumun zorluğunu göstermiştir. Kazanç vergisi, Anonim Şirketlerde %13,2'den %43'e ve diğer beyannamelilerde %30'dan %80-85'e çıkmıştır.¹⁰⁴

Rapor sadece sorunları söylemek ile kalmıyor aynı zamanda bunlar için birer çözüm de sunmaktadır. Görüyoruz ki, Cumhuriyet Dönemi yöneticileri ciddi bir şekilde ticaret odalarından fikir almakta ve bunları azami seviyede hayata geçirmek konusunda isteklidirler. Bunun yanında ticaret odalarında doğru tespit ve düzenli çalışmaları ile iktisadi kalkınmaya katkıları da açıktır. Zira yapılan tespitler öylesine yapılmış değil, gerek savaş şartlarının iyi tahlili gerekse de çıkan kanunların iyi tahlillerinin sonucudur.

3.1.1 1944 SENESİ ATO BÜTÇESİ VE FAALİYETLERİ

1944 yılı II. Dünya Savaşının yavaşladığı ve sonuna doğru geldiği bir senedir. Bu seneyi ayrıca incelemek ATO'nun gerek savaş yıllarındaki faaliyetlerini ve politikalarını izlemek gerekse de 1945-1950 arasındaki dönemde ne denli bir ilerleme kaydettiğini göstermek açısından önem taşımaktadır.

21.1.1944 günü yapılan toplantı tutanağında 1944 senesi bütçe tetkik edilmiştir. Yapılan tetkiklere göre 1944 senesi gelir bütçesi birinci faslının yekünü 51.350 lira, ikinci fasıl borsa ile alakadar olduğu ve bir kaynak olmadığı için boş olduğu, üçüncü fasıl yekünün 500 lira, dördüncü fasıl yekünün 500 lira olduğu, beşinci fasıl yekünün 1 lira, altıncı fasıl yine borsa ile alakalı olduğu için boş olduğu, yedinci fasıl yekünün 250 lira, sekisinci fasıl yekünün 12.500 lira olduğu tespit

¹⁰⁴ Ticaret Bakanlığının 18/12/1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

edilmiş ve toplam gelirin 80.051 liradan ibaret olduğu anlaşılmıştır.¹⁰⁵ Toplantının devamında ise Bedir Tümay gider bütçesi hakkında malumat vermiştir. Rapora göre, birinci fasıl yekün 42.779 lira 12 kuruş, , ikinci fasılın 9.750 lira, üçüncü fasılın 10.765 lira 15 kuruş, dördüncü fasılın 620 lira, beşinci fasılın 3410 lira, altıncı fasılın 50 lira, yedinci fasılın 2300 lira, sekizinci fasılın 10.376 lira 73 kuruş olduğu tesbit edilmiş ve toplam giderin gelire denk olarak 80.051 lira olduğu tesbit edilmiştir.¹⁰⁶

17.02.1944 günü yapılan toplantıda ise 14 numaralı madde odaya kayıt harçları ile ilgilidir. Çünkü Oda bu dönemde kayıt yaptıracak esnafın artık 2000 lira yerine 5000 lira vermesini uygun görmektedir.¹⁰⁷ Bununla ilgili gerekli bilginin de Ticaret Vekaletine bildirilmesi ile ilgili kararı görmekteyiz.

24.4.1944 yılında yapılan toplantı da ise esas konunun savaş yıllarının getirdiği zorluklar karşısında çalışan memurlara yapılacak yardımlar olduğu göze çarpmaktadır. Vehbi Koç'un toplantıda söz aldığı ve böyle bir yardımın yapılmasının öneminden bahsetmektedir. Böylece 1943 senesi varidatının fazlasından 2505 liranın beş memura üçer maaş avas şeklinde verilmesine karar veriliyordu.¹⁰⁸

25.12.1944 yılında yapılan ve son toplantıda ise 1945 yılı bütçesi açıklanmıştır. Mali vaziyet açıklanırken 1944 yılında 80.051 lira olarak tahmin edilen varidata karşı 103.831 liralık bir tahsilat yapıldığı ortaya çıkıyor. Bu seneden de 22.129 lira tasarruf edildiği beyan ediliyor. Bunun ardında 1945 yılı için bütçe tahmini 99.600 lira olarak tespit edilip mali konular kapatılıyor.¹⁰⁹

Ankara Ticaret ve Sanayi Odasının bu sene ki önemli faaliyetlerinden birisi bir önceki bölümde bahsettiğimiz ve 18/12/1944 seneli raporudur. Ayrıca savaş yıllarının bitmesine paralel olarakta gelirlerin 2 kat artmış olduğunu görmekteyiz. Bu durumda bize ATO'nun

¹⁰⁵ Ticaret Bakanlığının 18/12/1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

¹⁰⁶ Ticaret Bakanlığının 18/12/1944 tarih ve 11 no.lu sirküleri hakkındaki ATO raporu.

¹⁰⁷ 24.4.1944 tarihli toplantı tutanağının 14. maddesi

¹⁰⁸ 24.4.1944 tarihli toplantı tutanağı

¹⁰⁹ 25.12.1944 tarihli 1945 senesi bütçe toplantı tutanağı

etkin bir şekilde çalıştığını ve doğru politikalarla ilerlediğini göstermektedir.

3.2 1945-1950 BARIŞ DÖNEMİNDE ATO'NUN FAALİYETLERİ

1945 yılı II. Dünya Savaşı'nın bittiği ve dünya ticari ve iktisadi durumunun normale dönmeye başladığı yıldır. Bu yıl sadece savaşa giren ülkeleri değil aynı zamanda çevredeki ülkeleri de etkilemişti. Bir üst bölümde bu dönemde Türkiye'de alınan önlemler karşısında ATO'nun faaliyetlerini anlatmaya çalıştık. Gerçekten de ATO, bu dönemde çıkarılan yasalara nispeten karşı olsa da hükümete destek olmuş ve alınan kararların uygulanmasında etkin bir rol oynamıştı.

Bu dönemden sonra savaşın bitmesi ile ATO ilk olarak 1944 senesinde bir rapor hazırlayarak savaş sırasında oluşan olumsuzlukların giderilmesi için alınması gerekli önlemleri belirtmişti. Bu dönemden sonra da hükümet barış dönemi politikalarını oluşturmaya başladı. Fakat dönem dönem Milli Koruma Kanununun hala yürürlükte olması ve diğer bazı nizamların hala uygulamada olması ticareti olumsuz yönde etkilemekteydi. ATO yine bu konuda ki fikirlerini beyan etmiş ve hükümet ile birlikte çalışmalarını sıklaştırmıştı. Bununla beraber ATO kanununda yazılı temel görevlerini de yapmayı sürdürmüştür.

İşte bu bölümde ATO'nun bu dönem içindeki faaliyetlerini inceleyerek, kanunda yazan görevlerini yerine getirdiğini, ticaret ve iktisadi yapının düzelmesindeki rollerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Aynı zamanda ATO'nun iktisadi gelişimdeki rolünü göstermeye çalışacağız. Bunu yaparken de en önemli kaynak olan ATO'nun kendi arşivlerinden yararlanacağız. ATO'da gerçekleşen oda meclis toplantıları tezimizi ortaya çıkarmak için gerekli bilgileri verecek düzeyde olduğu aşikardır.

3.2.1 1945 YILI FAALİYETLERİ

8.3.1945 tarihinde yapılan toplantının 4. maddesi iktisadi ve ticari faaliyetler açısından önem taşıyor niteliktedir. Bu maddede de taşınmaz mal alım satımı ile ilgili bir tezkere okunduğu ve bu malların ticaretinde ortaya çıkan masrafların alıcı ve satıcı tarafından ödenmesi belirlenmiştir. Buna göre;¹¹⁰

- 1000 liraya kadar olan alım satımlarda taraflardan %2
- 10.001 liradan 25.000 liraya kadar olan işlemlerde ise taraflardan %1.5
- 25.001 liradan 50.000 liraya kadar olan işlemlerde ise taraflardan %1
- 50.001 liradan 100.000 liraya kadar yapılan işlemlerde taraflardan %0.75
- 100.000 liradan fazla olan işlemlerde ise taraflardan %0.5

Oranında masraf alınmasına karar verilmiştir.

Bu durum ne kadar basit görünse de Odanın olası anlaşmazlıkların önüne geçtiği ve tüccar arasındaki birliğin korunmasında etkin bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

25.4.1945 tarihindeki toplantıda ise alınan ilk karar, odaya üyelik için gerekli aidatın 1000 lira olarak kalmasının kararlaştırıldığını görmekteyiz. Bu toplantı zaptı altındaki 17. madde ise personel açısından önem taşımaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere savaş ülkelerin ekonomisini yormuş ve bunun doğal sonucu olarak pek çok insan iktisaden zor durumlara düşmüştür. Oda 4176 sayılı kanun gereğini yaparak daha önce ki yıllardan oluşan tasarruflarından 2277 lira 23 kuruşu memur ve müstahdemlere birer maaş niteliğinde yardım olarak vermeyi kararlaştırmaktadır.¹¹¹ Toplantının 19. maddesinde ise daha mühim bir konu gündeme gelmiştir. 18/12/1944 yılında Ticaret

¹¹⁰ 8.3.1945 tarihli toplantı tutanağı 4. madde

¹¹¹ 25.4.1945 tarihli toplantı tutanağı 17. madde

Vekaletine verilen raporun tekrar üzerinden geçilmiş ve odameclis üyeleri içinde bir anlaşmazlık olmadığı ortaya çıkmıştır. Daha da mühimi Vehbi Koç, bu rapora ilişkin olarak Ticaret Vekaletinin üç büyük oda temsilcileri ile görüşüleceğini belirtmiştir. Buradan anlıyoruz ki Odalar fikir beyanında bulunduktan sonra bu havada kalmamakta, aksine üzerine bir de sözlü malumat alınmaktadır. Ankara Ticaret Odasının'da burada etkin bir rol oynadığını açık bir şekilde söyleyebiliriz.

31.12.1945 yılında yapılan yıl sonu toplantısında ise esas konu büyük oranda 1946 yılı bütçesi olmuştur. Bununla beraber 1946 yılında çalışan memur sayısı da tesbit edilmişve bir tablo halinde sunulmuştur. Buna göre, 1946 yılı kadrosu ve ücretleri aşağıdaki gibi tesbit edilmiştir;

Tablo 13. ATO 1946 Senesi Kadroları ve Ücretleri

Kadro İsmi	Adedi	Ücreti
İhtisas mevkiini hazi Umumi Katip	1	400
İhtisas mevkiini haiz Muamelat Müdürü	1	300
İhtisas mevkiini haiz İstatistik ve İstihbarat şefliği	1	210
Sicil şefliği	1	140
Katip	1	75
Evrak ve dosya memurluğu	1	120
Muhasebeci	1	210
Tahakkuk memurluğu	1	100
Tahsildar ve veznedar*	1	85
3659 sayılı Kanunu 10. Maddesine tabi memurlar		
Piyasa memurluğu**	1	200
İstihbarat memurluğu***	1	170
Meslek Heyetleri memurluğu	1	180
Daktilo	1	100
Daktilo	1	75
Ambar ve takip memuru****	1	100
Müvezzi	1	70
Muvakkat emur	1	75

Müstahdem	Ücreti
Bekçi ve kaloriferci	60
Hademe	50
Hademe	50

Kaynak: ATO, 31.12.1945 tarihli oda meclis toplantı zaptı

* 1945 yılında ayrı olan bu iki kadro birleştirilerek 85 lira ücret bulunmuştur.

** Piyasa Memurluğu kadrosu da daha önceki yıllarda iki kişiden oluşurken, bu kadro da teke düşürülmüş ve maaş olarak 200 lira uygun görülmüştür.

*** 1945 yılı kadrosunda bulunan 120 lira ücretli raportörlük dağıtılmış ve yerine kadro istihbarat şefliğine bağlanmıştır.

Sonuç olarak, oda kadrosu toplam 20 memurdan oluşmaktadır.

Kadro durumu netleştirildikten sonra gelir gider durumu ele alınmıştır. 1946 senesi bütçesi bir önceki yıldan 20.382 liralık bir fazla ile 119.982 lira olarak tespit edilmiştir. 1945 bütçesi ise 99.600 lira olarak belirlenmişti.¹¹² Gider bütçesi ise buna karşılık olarak 119.982 lira belirlenmiştir. Görüldüğü üzere, ATO bir sonraki senenin bütçesini neredeyse %15 lik bir artış ile belirlemektedir. Bu hem tüccar faaliyetlerinin artacağına bir göstergesi olarak algılanabilir hem de bir sonra ki sene büyüme ile ilgili bir beklentinin sonucu olarak görülebilir.

3.2.2 1946 YILI FAALİYETLERİ

5.3.1946 tarihli toplantıda ele alınan temel mesele savaş yıllarında çıkarılan kanunların yaşattığı zorluklar olmuştur. Öyle ki 10. maddede gördüğümüz üzere bölge esnaf ve tüccarı 630 sayılı kararname hakkında şikâyetlerde bulunmuştur. Bu şikâyetlerde iki nokta üzerinde toplanmıştır. Bunlardan birincisi kararnamenin getirmiş olduğu 200.000'den fazla nüfusa sahip olan kentlerdeki toptancıların defter tutma zorunluludur. İkincisi ise resmi daire ve teşküller veya hususi

¹¹² 1945 yılı faaliyet raporu (ATO)

müesseselerin perakendecilerden satın alacakları mal miktarı o malın perakende satışında adet olan miktarı aştığı takdirde satıcı perakendecinin bu satışında kullanabileceği kar haddi o malın toptancısı için tesbit edilmiş bulunan azami kar haddinden toptancı karı tesbit edilmemiş mallardan ise %10 dan fazla olamaz kaydına ve perakende satış miktar ve kar haddi meselesine temas edilmesi olmuştur.¹¹³ Vehbi Koç ise bu konuda söz alarak, Milli Korunma Kanunu ve 510 sayılı kararın kaldırılması gerektiğini fakat bunların kaldırılmak yerine yeni nizamlarla düzeltileceğini belirtmiştir. Kendi fikrini de beyaz ederek bu nizamların tüccara külfetler yüklediğini belirtmiştir.¹¹⁴

6.5.1946 tarihinde yapılan toplantıda ise kurulun esas konusu bu tüccar ve esnafı zorlayıcı nizamlar olmuştur. Bu tarihte odanın 510 sayılı karar için bir mütalaa verdiğini görüyoruz. Bu mütalaa hazırlanırken, Oda'nın meclisten bir talebi olmadan sadece rapor olarak sunduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu raporu şu şekilde özetleyebiliriz;

Rapor ilk olarak 1939 yılında başlayan savaşın Türkiye'yi de vurduğunu ve en büyük etkisinin artan fiyatlar olduğunu belirtmektedir. Bunu önlemek adına çıkarılan Milli Korunma Kanununun ise fiyat artışlarını engelleyemediği vurgulanmıştır. 510 sayılı kararın ise ithal malları etkilediğini ve onlarında fiyatlarının artmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Daha sonra bu durumu ortadan kaldırmak için çıkarılan 630 numaralı kararnamenin de fayda sağlayamayacağı konusunda fikir belirtilmiştir. Bu kanun ve kararların istenilen sonucu veremediği açıkça söylenmiştir. Bu kanun ve kararların bir fayda sağlamadığı gibi pek çok tüccarı kötü gösteriği ve bunların piyasadan çekilmeye varacak kadar ileri gitmelerine sebep olduğu belirtilmiştir. Sulh dönemi gelmesi ile de savaş ülkeleri ile ticari münasebetlerinde başlayacağına işaret edilmiş fakat bu şartlarda bunun faydasız olacağı belirtilmiştir. Ayrıca halkın da sulh döneminde fiyat düşecek beklentisi ile tüketim yapmadığı belirtilmiştir. Bu sorunların ortadan kalkması lazım geldiği, ithalatın

¹¹³ 630 sayılı kararname, 10. Mad. tartışıldığı, 5.3.1946 tarihli tutanak.

¹¹⁴ 5.3.1946 tarihli tutanak, başkan konuşması.

uygun şartlarda tüccarlar tarafından yapılması gerekliliği vurgulanmış ve ancak fiyatların bu durumda istenilen düzeye çekilebileceği yönünde malumat verilmiştir.¹¹⁵

Odanın verdiği bu malumat görüldüğü üzere bir talep değil aksine bir fikir beyanıdır. Bu beyan Ticaret Vekilliğine gönderilmiş oradan da T.B.M.M.'n gönderilmiştir. Bu nokta da ATO'nun gündemden kopmayarak etkin bir şekilde çalıştığını ve kendisine verilen görevleri yerine getirdiğini görmekteyiz. Raporda belirtilen hususlarda ülke iktisadiyatını ve ticari hayatını düzeltmek için mühim noktalardır.

27.11.1946 tarihinde yapılan toplantıda ise dikkat çekici konu Ticaret Bakanlığı'nın İtalya ile yapmış olduğu Ticaret Anlaşması olmuştur.¹¹⁶ Ticaret Bakanlığı bu konuda malumat almak üzere Ankara Ticaret Odası'nın fikrini sormuş ve Naşit Uluğ bu soruya toplantıda cevap vermiştir. Uluğ, yapılan anlaşmada İtalya'dan lüzumsuz lüks mal yerine daha çok inşaat, nalburiye ve emsali malların ithal edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁷

26.12.1946 tarihinde yapılan yıl sonu toplantısında ise ilk olarak Oda'da mevcut bulunan tüccarlar tespit edilmiş ve bir sınıflaması yapılmıştır. Bu sınıflama da aşağıda ki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 14. 1946 Senesi İtibari ile ATO Bünyesindeki Firma Sayısı ve Sınıfları

	Şahıs	Şirket	Toplam
Fevkalade	3	53	56
Birinci	36	33	69
İkinci	138	30	168
Üçüncü	604	39	643
Dördüncü	677	31	708

Kaynak: ATO, 26.12.1946 tarihli toplantı zaptı

¹¹⁵ 6.5.1946 tarihli toplantıda sunulan rapor.

¹¹⁶ 27.11.1946 toplantı tutanağı, Ticaret Anlaşması Bölümü.

¹¹⁷ 27.11.1946 tarihli toplantı tutanağı, Naşit Uluğ'un konuşması.

Tablo 14’de gösterilen verilere göre ise Ankara’da odaya kayıtlı toplam 1644 adet tüccar olduğunu görmekteyiz.

Toplantının bir diğer konusu ise bütçe rakamları olmuştur. 1947 senesi için yapılan bütçe tahmininde yine büyük oranda bir artırıma gidilerek gelir tahmini 198.502 lira olarak yapılmıştır. Bir önceki sene için yapılan tahmin 119.982 lira idi.¹¹⁸ Yine buradan anlayacağımız üzere büyüme trendi devam etmektedir.

3.2.3 1947 YILI FAALİYETLERİ

24.1.1947 tarihli toplantıda göze çarpan en önemli faaliyet 4. maddede geçen ve Vehbi Koç’un önemine vurgu yaptığı meslek kursları olmuştur. Özellikle ticaret ile ilgili nitelikli eleman yetiştirme arzusunun olduğu belirtilmekle beraber bu çalışmaya destek olmak adına bütçeden 4500 lira ayrıldığı belirtilmektedir.¹¹⁹ Naci Dulagil de toplantı da söz alarak bu kurslarda eğitim alan gençlerin oda kanalı ile mağaza ve dükkânlara yerleştirilmesini ve hatta ücretlerinin nispeten daha iyi olmasını teklif etmiştir.

10.3.1947 tarihli toplantı da yine Vehbi Koç söz alarak kursların önemine vurgu yaptığını görmekteyiz. Hatta Koç, bu konudaki fikirlerini açıkladıktan sonra bu kurslardan 10 günde bir rapor alınmasının faydalı olacağını belirtiyor.

Yıl sonu raporunda ise sicil ve kayıt rakamları yazılı olarak verilmiştir. Bu rapora göre 1947 yılı içinde Oda’ya 165 tacirin kaydedildiği belirtilmiştir ve buna karşılık terki ticaret, ölüm ve iflas gibi sebeplerden ötürü 109 tacirin kaydı silinmiştir.¹²⁰ Bu rakamlardan sonra yapılan hesaplama göre kayıtlı tacir sayısı 1730 olarak hesaplanmıştır. 1946 senesinde bu rakamın 1644 olduğu düşünülürse Ankara Ticaret Odası’nın hacminin genişlediğini söyleyebiliriz.

¹¹⁸ 26/12/1946 tarihli toplantı zaptı

¹¹⁹ 24.1.1947 tarihli toplantı zaptı 4. Madde

¹²⁰ 1947 yılı faaliyet raporu (ATO)

Yılsonu yapılan raporda Oda'nın 1947 senesi kadro yapısı da bir tablo halinde sunulmuştur. Tablo aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Tablo15. ATO 1947 Senesi Kadroları ve Ücretleri

Kadro İsmi	Adedi	Ücreti
İhtisas mevkiini hazi Umumi Katip	1	400
İhtisas mevkiini haiz Muamelat Müdürü	1	300
İhtisas mevkiini haiz İstatistik ve İstihbarat şefliği	1	210
Sicil şefliği	1	140
Katip	1	75
Evrak ve dosya memurluğu	1	120
Muhasebeci	1	210
Tahakkuk memurluğu	1	100
Veznedar	1	85
3659 sayılı Kanunu 10. Maddesine tabi memurlar		
Piyasa memurluğu	1	200
İstihbarat memurluğu	1	170
Meslek Heyetleri memurluğu	1	180
Daktilo	1	100
Daktilo	1	75
Ambar ve takip memuru	1	100
Tahsildar	1	100
Müvezzi	1	70
Muvakkat emur	1	75

Müstahdemin	Ücreti
Bekçi ve kaloriferci	60
Hademe	50
Hademe	50

Kaynak: ATO, 1947 yılı faaliyet raporu

Tablo 15'den de anlaşılacağı üzere geçmiş 1946 senesi kadrosunda bir değişiklik olmamakla birlikte, maaşlarda herhangi bir değişme görülmemiştir. Sadece Tahsildar ve Veznedar olarak yürüyen memurluk 1947 senesinde ayrılmış ve tahsildar memur 3659 sayılı Kanunu 10. Maddesine tabi memurlar sınıfına geçirilmiştir.

Yılsonu raporunda ise en son 1947 yılı gelir gider cetvelleri ortaya çıkarılmıştır. 1946 yılında gelir olarak tahmin edilen rakam 198.502 lira iken, yılsonunda açıklanan gelir 217.002 lira olarak tahakkuk etmiştir. Esas gelir tahminden 20.000 lira daha fazla gerçekleşmiştir.¹²¹

3.2.4 1948 YILI FAALİYETLERİ

1948 yılı faaliyetleri içinde doğrudan iktisadi olayları içeren bir faaliyet olmamakla birlikte, Oda'nın çalışma faaliyetlerinin ilerlemesine şahit oluyoruz. Bunlardan en mühimini de 26.02.1948 tarihli toplantıda Nuri Barlas'ın önerisinden anlayabiliriz. Nuri Barlas konuşmasında kurs açmanın eleman yetiştirmenin önemini vurgularken, bunun yanında bir de İngilizce kursu açılması gerektiğini belirtmektedir.

3.11.1948 tarihli toplantı zaptında bu konu ile ilgili çözüm ortaya çıkıyor. Özellikle barış döneminin artması ile Amerika ve İngiltere gibi ülkelerle ticari ilişkilerin artması sonucu odaya 3659 sayılı kanunun 10. maddesi uyarınca 300 lira aylıklı bir tercüman istihdam ediliyor.¹²² Bu da bize artık sulh döneminin yaşanmaya başladığını ve buna istinaden Ankara Ticaret Odasının da bundan dolayı yurt dışı ile ilişkilerini kuvvetlendirdiğini göstermektedir.

Yılsonunda bir de oda bünyesindeki kadro tablo halinde sunulmuştur. Bu tabloya göre Oda kadrosu şu şekilde görünmektedir;

¹²¹ 1947 yılı faaliyet raporu (ATO)

¹²² 3659 Sayılı Kanun, Madde 10.

Tablo 16. ATO 1948 Yılı Kadrosu

Sıra Numarası	Kadroya dahil ve peşin ücrete tabii memurlar	Barem derecesi	Aylığı	Yıllığı	Sıra Numarası	10 uncu maddeye tabi işlemiş ücret alan memur ve müstahdemler	Aylığı	Yıllığı
			Lira	Lira			Lira	Lira
1	Umumi Katip	(.)	625	7500	1	Piyasa Memuru	300	3600
2	Muamelat Müdürü	(.)	550	6600	2	Daktilo	200	2400
3	İstatistik, İstih. Ş.	(.)	400	4800	3	Anbar ve takip memuru	160	1920
4	Muhasebeci	6	400	4800	4	Müvezzi	120	1440
5	Sicil şefi ve meslek Heyetler me.	7	350	4200		Yekun	780	9360
6	Evrak ve dosya me.	10	225	2700				
7	Veznedar	11	200	2400	1	Bekçi ve Kaloriferci	110	1320
8	Katip	12	175	2100	2	Hademe	100	1200
9	Tahakkuk me.	13	150	1800		Yekun	210	2520
	Yekun		3075	36900				
(.) İhtisas mevkii								

Kaynak: ATO, 1948 yılı faaliyet raporu

1948 yılını gösteren tablo 16'nın verilerine bakıldığında bir önceki seneden farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Oda'nın bir tasarrufa gittiğini söylebiliriz. Oda istihbarat memurluğu, daktilo memurluğunu, memur heyetleri memurluğunu, tahsildar ve muvakkat emur memurluklarını kaldırmış gözükmektedir.

Bu tasarrufun nedeni tam olarak açıklanmamakla birlikte, bu sonuçlara bütçe rakamlarında da rastlamaktayız. 1947 yılında gelir 217.002 lira olarak çıkmışken, 1948 yılı için karşımıza çıkan rakam

183.572 lira olmuştur.¹²³ Bu dönemde Oda hem tasarrufa gitmiş hem de gelirlerinde bir düşüş yaşamıştır. Bu durum 1949 yılında da devam etmiştir. Bu gelir kaybını ve tasarrufun arkasında yatan sebepleri 1949 yılı faaliyetlerinden sonra ATO'nun hazırlamış olduğu iktisat raporundan anlayabileceğimizi umuyoruz.

3.2.5 1949 YILI FAALİYETLERİ

Ankara Ticaret Odası'nın bu yıl içinde yaptığı en önemli faaliyet 12 Nisan 1949 yılında yayınladığı dış ticaret hakkındaki rapor olmuştur. Rapor dönem itibari ile ülkenin ticaret durumu hakkında genel bir bilgi vermekle beraber, Ankara Ticaret Odasının bu konu hakkındaki fikir ve görüşlerini içermektedir. Öncelikle Ato'ya göre o dönemdeki dış ticaret durumunu açıklayalım.

Raporun en başında ülke iktisadının bozuk olduğu belirtilmiştir. Öyle ki 1948 bütçesinde 100 milyonluk bir açık olduğu ve ticarete de 220 milyonluk bir açık olduğu belirtilmiştir. Mevcut ticaret rejiminin de gün be gün ülke parasının değerini düşürmekte olduğu ve bunun sonucunun da ciddi bir devalüasyona gittiği işaret edilmiştir. ATO'ya göre bir diğer sebep ise döviz kurlarındaki değişim ve hükümetin bir döviz kuru politikası olmamasıdır. Çünkü hükümet serbest döviz yerine sabit kur kullanmakta bu da ticaret dengesine olumsuz yönde yansımaktadır. Bunlara paralel olarak ihracat yapılan ülkelere daha pahalı malları ithal etmek ticaret açığının bir diğer önemli sebebi olarak görülmektedir. Ayrıca ülke içinde fiyat kontrolü olmaması da açık oluşmasında bir diğer önemli sebep olarak rapora işlenmiştir.

ATO hazırladığı raporda önlem olarak ise öncelikle ithalata konu olacak malların iyi seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Lüks mallar ya da önemi düşük malların ithal edilmemesi gerektiğini bunların fazladan yükümlülük yarattığı vurgusu yapılmıştır. Buna paralel olarak bir de dış

¹²³ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Ek 3 ve Ek 4.

ticaret bütçesi yapılması ve buna bağlı kalınması Oda tarafından zaruri görülmüştür. Bu bütçe içinde hangi malların serbest giriş çıkışına karar verilmesi, hangi mallara gümrük vergisi uygulanması gerektiğinin tanımının iyi yapılmasını belirtmişlerdir. Çünkü Oda'ya göre ihracatı artırmak mümkün gözükmemekte bunun için de en verimli çözümün ithalatın kısılması olduğu belirtilmiştir. ATO raporunda ayrıca serbest döviz politikasına da vurgu yapmış ve bütün büyük ülkelerin bu rejimi uyguladığını işaret etmiştir.

İşte bu sorunlar ATO'nun işaret ettiği ve çözülmesi zaruri görülen sorunlardır. Kuşkusuz Ankara Ticaret Odası bu raporu hazırlarken başta kendi bölgeleri olmak üzere, ticaretin seyirini iyice tetki etmiş ve analizler sonucu bu kanılara varmıştır. Gerçekten de 1948 senesi itibari ile sadece ülkenin iktisadi yapısı değil, Oda'nın da iktisadi verileri eksiye doğru dönmüştür. Öyle ki Oda gelirlerinde 1948 senesinden itibaren düşüşler başlamıştır. Yukarıda 1947 senesi gelirlerinin 1948'de ne kadar azaldığına işaret etmiştik. Bu süreç 1949 yılında da devam etmiştir.

Oda'nın bütçe cetvellerine baktığımızda 1948 gelir ve gider rakamı 183.572 lira olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rakam 1949 senesine geldiğimizde ise biraz daha azalarak 152.522 liraya düşmüştür.¹²⁴ Bu durumda bize Ankara Ticaret Odası'nın da yanlış ticaret rejiminden etkilendiği ve gelirlerinin buna paralel olarak düştüğünü göstermektedir.

Yıllık faaliyet raporunda son olarak Oda'nın kadrosu hakkında malumat verilmiş ve aşağıdaki tablo ile gösterilmiştir.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 4.

Tablo17. ATO 1949 Yılı Kadrosu

Sıra Numarası	Kadroya dahil ve peşin ücrete tabii memurlar	Barem derecesi	Aylığı	Yıllığı	Sıra Numarası	10 uncu maddeye tabi işlemiş ücret alan memur ve müstahdemler	Aylığı	Yıllığı
			Lira	Lira			Lira	Lira
1	Umumi Katip	İh t.	625	7500	1	Piyasa Memuru	350	4200
2	Muamelat Müdürü	İh t.	550	6600	2	Mütercim	300	3600
3	İstatistik İstihbarat Şefi	İh t.	400	4800	3	Anbar ve Takip Memuru	160	1920
4	Muhasebeci	6	400	4800	4	Daktilo	250	3000
5	Meslek Heyyetler ve Sicil Şefi	7	350	4200	5	Müvezzi	120	1440
6	Evrak Memuru	11	200	2400	6	Kapıcı ve bekçi	110	1320
7	Muamelat Katibi	12	175	2100	7	Hademe	100	1200
8	Tahakkuk Memuru	12	175	2100		Yekun	1390	16680
9	Veznedar	11	200	2400				
	Yekun		3075	36900				

Kaynak: ATO, 1949 yılı faaliyet raporu

Tablo 17’de gördüğümüz üzere kadro da çok büyük bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Sadece 10. maddeye tabi olan memur sınıfına Mütercim Memur eklenmiştir. Bu, 1948 yılından itibaren başlayan yurt dışı ülkeler ile gelişen ilişkilerin bir ürünü olarak kabul edilebilir. Bozulan ekonomi karşısında iktisaden geriye doğru giden Oda aynı zamanda bu dönemde ücretleri de artırmış olduğunu görmekteyiz.

Özellikle 1947 fiyatları ile karşılaştırıldığı zaman memurların ücretinin iki kata yakın arttığını görmekteyiz.

Bu dönemin ardından Türkiye yeni bir siyasi döneme giriyordu. 1950 ile ülke artık çok partili döneme geçmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu nedenle tezimizi 1950 senesinde durdurmak durumunda kalmaktayız. Sonuç ve değerlendirme kısma bu tarihe kadar yaptığımız çalışmalardan oluşacaktır.

SONUÇ

Ankara kenti Osmanlı'dan günümüze kadar bir ticaret şehri olarak ömrünü sürdürmüştür. Bunda en önemli etkenler Anadolu'nun ortasında yer alması, demiyollarının burada kesişmesi ve akabinde Cumhuriyet yönetiminin Başkenti olmasıdır. Bazı ticari mallarda geçmişten bu yana zaman zaman tekel pozisyonu olması ve zaman içinde ürün yelpazesini artırarak devam etmesi diğer önemli etkenlerdir.

Cumhuriyet yönetimi de Ankara'nın hem coğrafik hem de ticari konumundan dolayı burayı başkent olarak seçmesi şaşırtıcı değildir. Esas önemli olan bu başkent in geliştirilmesi, değişen Türkiye'ye uyum sağlayacak bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu sebeple Cumhuriyet yöneticileri de şehre büyük önem vermiş ve gelişmesi için belirli politikalar izlemişlerdir. Bir şehrin gelişmesi için kuşkusuz en önemli etkenlerden birisi de ticarettir.

Cumhuriyet yöneticileri de ticareti etkin hale getirmek için çalışmalarda bulunmuşlar ve bunun ışığında yeni bir ticaret kanunu çıkarmışlardır. Bunun yanında etkin çalışan bir ticaret odasına da ihtiyaç olduğunun farkına varmışlardır. Bunların ışığında da Ankara Sanayi ve Ticaret Odası kurulmuştur. Oda'nın kurulması ile birlikte tüccarlarla güvenli bir ortam sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca bu tüccarların birlik içinde çalışarak daha hızlı büyümeleri hedeflenmiştir.

Ankara Ticaret Odası 1923 yılında kurulmuş olmasına rağmen 1926 yılında faaliyetlerine başlamış fakat gerek küresel kriz gerekse de ülke şartları nedeniyle çalışmalarına ancak tam olarak 1933 yılında başlayabilmilmiştir. Bu dönemde Ankara Ticaret Odası'na kayıtlı 350 adet tüccar olduğunu görmekteyiz.

Bu dönemden sonra araya giren II. Dünya Savaşı, Odanın faaliyetlerini aksatmıştır. Bu dönemde oda hükümet ile yakın ilişki içinde çalışarak bu dönemde çıkan kanun ve kararların uygulanmasında yardımcı olmuştur. Fiyatların kontrolünde büyük efor sarf ederken 1944 yılında yayınladığı bir bildiri ile tüccar ve esnafın sıkıntılarını da hükümete bildirmekten geri kalmamıştır. Bu çalışmaların akabinde ise ticaret ile uğraşan esnafa büyük sıkıntı çıkaran 510 sayılı kararın kaldırılmasını başarmışlardır.

Özellikle 1945-1947 seneleri arasında Ankara'da ticaretin hızlanmasında ve şehrin büyümesinde aktif rol oynamıştır. Oda çalışmalarını hızla sürdürürken Ankara'da kayıtlı tüccar sayısı artmakta idi. 1946 yılında kayıtlı tüccar sayısı 1644 iken bu rakam 1949 yılına gelindiğinde 1828'e yükselmiştir.¹²⁵ Kuşkusuz bu yükselmeye şehrin büyümesi ile beraber ticaret faaliyetlerinin ATO çatısı altında daha sağlıklı yapılması ile de alakalıdır.

Ankara Ticaret Odası aynı zamanda nitelikli tüccar yetişmesi açısından da faaliyetlerde bulunmuş ve meslek kursları açılmasında doğrudan rol oynamıştır. Hatta kendi bütçesinden de kaynak ayırmıştır. Bunun yanında faaliyet raporlarından da görüyoruz ki yetenekli ama fakir öğrenciler de tesbit edilerek, iyi bir eğitim alınması ve uzun dönemde fayda sağlaması için okutuluyordu. Savaşın bitmesinin ardında da yeniden dünya ile yakın ilişki içine girilmesi ile yabancı dil ihtiyacı da artmaktaydı. Oda bu konuya da çare bularak İngilizce kursları açmış ve burada mütercim tercüman yetiştirme başarısı göstermiştir.

¹²⁵ ATO, 1949 yılı faaliyet raporu, *Kayıtlı Tüccar Sayıları (1946-1949)*

Oda'nın iktisadi hayata bir diğer etkisi de gerek ülke iini gerekse dış ülkeleri yakından takip etme başarısı göstermesi olmuştur. Bu sayede oda Ekonomi ve Ticaret Vekaletliklerini zamanında ve doğru malumat verebilmiş ve sıkıntıların çabuk zme kavuşması konusunda çalışmalar yapmıştır. Özellikle 12 Nisan 1949 yılında Oda tarafından hazırlanan rapor sadece kendi çalışmalarını değil, aynı zamanda o dönem ki dış dünya ve Türkiye iktisat politikaları hakkında detaylı bilgi vermektedir.

Sonuç olarak, elimizdeki bu donelere bakarak diyebiliriz ki, Ankara Ticaret Odası gibi ticaret odaları sadece tüccarları bir araya toplayan bir teşekkül olmaktan ziyade iktisadi kalkınmanın ve büyümenin önemli bir parçasıdır. Tüccar sıkıştığı zaman ona kaynak sağlayarak batık kredi sorunları oluşmasını engellerken, aynı zamanda beşeri sermayeye de yatırım yaparak büyümeyi sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Akçura, Tuğrul:	Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma , ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Yayın No.16., 1971.
Ankara Enstitüsü Vakfı:	Ankara- Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi , Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 2004.
Ankara Sanayi ve Ticaret Odası:	İktisadi Yürüyüş , Sayı: 8185, 1943.
Ankara Ticaret Odası:	Ankara Ticaret Odası ve Ankara'da Ticaret , ATO Yayınları.
Ankara Ticaret Odası:	Cumhuriyet'le Yaşıt; Ankara Ticaret Odasının Tarihçesi , ATO Yayınları.
Ankara Ticaret Odası:	Cumhuriyet'le Yaşıt; Ankara Ticaret Odası'nın Tarihçesi , ATO Yayınları.
Aydın, Suavi, Emiroğlu, Kudret, Türkoğlu, Ömer, Özsoy, D. Ergi:	Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara , Dost Yayınevi, 2005.
Bahar, Beki L.:	Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri , Pan Yayıncılık, 2003.
Erdoğan, Şeref:	Ankaram , Kültür Bakanlığı Eserleri

Ergin, Osman:	Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı , İ.Ü.H.F. İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 2003.
Ersoy, Arif:	İktisadi Düşünceler Tarihi , Nobel Yayınevi, Ankara, 2012.
Etöz, Zeliha:	“19. yüzyıl Ankarasında Sosyal ve Kültürel Yaşam” Doktora Tezi , Ankara, 1998.
Faraoqhi, Suraiya:	Osmanlı’da Kent ve Kentliler (çev. Neyyir Kalaycıoğlu) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.
Galanti, Avram:	Ankara Tarihi I-II , Çağlar Yayıncılık, 2005.
Güneş, Gönül:	“İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Günlük Yaşam” Bilim Uzmanlığı Tezi , Ankara, 2004.
İmge, Orçun:	Tek Partili Dönemde Ankara, Siyaset ve Yerel Demokrasi , Dipnot Yayınevi, 2006.
İnalçık, Halil:	Devlet-i Aliyye , İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2009.
Karpat, Kemal H.:	Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus , (çev. Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan) İmge Kitabevi Yayınları, 2002.
Keyder, Çağlar, Tabak, Faruk	Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım , (çev. Zeynep Altok) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
Koraltürk, Murat:	“Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odalarının Tarihsel Gelişimi 1880-1952” Doktora Tezi , İstanbul, 1999.
Ongan, Halit:	“Ankara’nın Şer’iye Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler” Vakıflar Dergisi Sayı:5, 1962
Özdemir, Rıfat:	XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi:59.

Sarioğlu, Mehmet:	“Siyaset ve Őehirçilik İliŐkileri Açıısından Başkent Ankara 1919-1945” Doktora Tezi , Ankara, 1999.
Şenyapılı, Tansı:	Ankara Kentinde Gecekondulu Gelişimi 1923-1960 , Kent-koop Yayını, 1985.
Şenyapılı, Tansı:	Cumhuriyet’in Ankara’sı , ODTÜ Yayıncılık, 2005.
Tabakoğlu, Ahmet:	Türkiye İktisat Tarihi , Dergah Yayınları, 2008.
TaŐkazan, Sedat M.:	“Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odalarının Fonksiyonları ve İdari Yapısı” Yüksek Lisans Tezi , Konya, 1994.
Tekeli, İlhan:	Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri, Türkiye’de İmar Planlaması (Ed. Tamer GÖK), ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, 1980.
Tuncay, Mete, Koçak, Cemil:	Çağdaş Türkiye 1908-1980 , İstanbul, 1999.
Yerman, Celal, Ağaoğlu, Samet:	Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları , Titaş Yayınları, 1943.
Yönetmelik:	Mahalli idarelerle ilgili Kanun Tüzük ve Yönetmelikler , Türk İdareciler Vakfı Yayını, 1999.

Arşiv Belgeleri ve Raporlar

18/12/1944 tarihli ATO raporu

12/4/1949 tarihli ATO raporu

Düster, üçüncü tertip cilt 18, Teşrinisani1936-Teşrinievvel 1937

Düster, üçüncü tertip cilt 19 Teşrinisani1937- Teşrinievvel 1938

Düster, üçüncü tertip cilt 21 Teşrinisani1939- Teşrinievvel 1940

Düster, üçüncü tertip cilt 22 Teşrinisani1940 - Teşrinievvel 1941

Düster, üçüncü tertip cilt 24 Teşrinisani1942 - Teşrinievvel 1943

Düster, üçüncü tertip cilt 31 Teşrinisani1949- Teşrinievvel 1950

21.1.1944 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

17.02.1944 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

24.4.1944 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

25.12.1944 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

8.3.1945 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

25.4.1945 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

7.8.1945 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

31.12.1945 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

5.3.1946 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

6.5.1946 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

9.10.1946 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

27.11.1946 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

26.12.1946 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

24.1.1947 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

30.5.1947 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

1947 yılı 1 yıllık Faaliyet Raporu

26.2.1948 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

3.11.1948 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

26.12.1948 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

25.1.1949 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

12.4.1949 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

26.12.1949 Oda Meclis Toplantısı Zaptı

Yayımlanmış Arşiv Belgeler

Ankara Vilayeti Salnamesi 1325 (1907), Ankara Enstitüsü Vakfı

Ankara'nın Taştur Yolu: Türk Yazınında Ankara (Seçki II), (Haz: Bozyiğit, A. Esat) Ankara: Kültür Bakanlığı

Ankara'dan Uçan Kuşlar: Türk ve Dünya Yazınında Ankara (Seçki III), (Haz: Bozyiğit, A. Esat) Ankara: Kültür Bakanlığı

ATO, 29 Birinci teşrin 1933 tarihli Bildiri

ATO, 15. yıl deklerasyonu (1938).

TÜİK, İstatistik Yıllığı 1928, 1930,31.

655 sayılı ve 22 Nisan 1924 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu
4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları
Kanunu
27 Eylül 1341 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi

EKLER

EK 1. Ankara Ticaret ve Sanayi Odası 1945 yılı bilançosudur. 31.12.945 gayesi itibariyle.

AKTİF		L.K.	L.K.
1)	Kasa		2764,54
2)	T. İş Bankası 338 N. Hesapta mevduatımız		
	a) Nakit	63235,98	
	b) %7 faizli M.M. Tahvili	47500,00	110735,98
3)	T. İş Bankası 18026 N. Hesapta		
	a) Nakit	48791,38	
	b) Tüccar kulübüne ait emanet nakit	1166,38	49957,76
4)	Sümerbank 2 N. hesapta		
	a) Nakit	3565,00	
	b) C. Merkez bankası tahvili	700,00	4265,00
5)	Sümerbank 1 nolu hesaptaki %10 ihtiyat akçamız mevduatı		
	a) Nakit	40883,21	
	b) İştiraklerimizden umumi mağ. Hissesi	18750,00	
	c) İştiraklerimizden Halk Bankası hissesi	5000,00	64633,21
6)	Muvakkat borçlular		
	a) Aylık taksite bağlı memur avansları	1725,00	
	b) Harp sonrası kesilmek üzere bazı memurlara verilen avanslar	2505,00	
	c) Avukata icra için verilen avans	600,00	
	d) Devren gelen ve eski memurlardan iki kişideki avans bakiyesi	592,64	5422,64
7)	Demirbaş		
	a) Oda binası	54940,00	
	b) Oda möblesi, kanun ve kitapları	7578,02	
	c) Demirbaşlar amortismanı karşılığı olarak	6000,00	68518,02

	alınan ve İş Bankası'nda saklı tahvil		
8)	Varidat tahsil ve mahsupları		132778,52
	GENEL TOPLAM		439075,67

PASİF		L.K.	L.K.
1)	%10 ihtiyat akçası tahakkukatı		13277,85
2)	Muvakkat alacaklılar:		
	a) Maliye (devren gelen)		
	• Kazanç. V.	2,64	
	• Buhran. V.	4,15	
	• Muva. V.	7,68	
	• Hava. V.	2,29	
	b) Devren gelen müteferrik ve muhtelif borçlar	105,27	
	c) Kiracıların depozitoları	179,00	
	d) Devren gelen mahkeme masrafı borcumuz	49,11	350,44
3)	Emanetten borçlarımız		
	a) Tüccar kulübüne	1166,38	
	b) Huzur hakkı ve icra masrafı	52,81	1219,19
4)	%10 ihtiyat akçası tediyeimiz		
	a) Nakit	40883,21	
	b) İştiraklerimizden umumi mağazalar hisse.	18750,00	
	c) İştiraklerimizden halk bankası hissemiz	5000,00	64633,21
5)	Tahakkuk eden varidat		132778,52
6)	Varidat ve sarfiyat bakiyesi		226816,46
	GENEL TOPLAM		439075,67

EK 2. 1947 Yılı Bütçesi

Fasıl	Madde	GİDERİN NEV'İ	1946 Yılı Bütçesindeki miktar				1947 Yılı Bütçesi için kabul olunan miktar			
			Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu	
			Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.
1	1	Memurr ve müstahdem ücretleri: Kadroya dahil memur ücretleri	22740	00			19680	00		
	2	Müstahdemler ücreti	1920	00			1920	00		
	3	3659 No.lu Kan. 10 Mad. Tabi müstahdem ücretleri	11940	00			13140	00		
	4	Muvakkat memur ve müstahdem ücreti	900	00			900	00		
	5	Fevkalade zam	11500	00			11420	00		
	6	Mesken tazminatı (Ankara'ya mahsus)	3000	00			1970	00		
	7	Ka. 3659. Madde 13. Fıkrası memur ikramiyeleri	3050	00			3410	00		
	8	Kasa tazminatı	100	00			100	00		
					55150	00			52540	00
2	1	İdare masrafları: Azaların huzur ücretleri	12000	00			12000	00		
	2	Harcırah ve zaruri masraflar	3000	00			3000	00		
	3	Kongre masrafları	200	00			200	00		
	4	İntihap masrafları	1000	00			0	00		

	5	Hademe elbiseleri	500	00			500	00		
	6	Dava ve icra masrafları	1000	00			1000	00		
	7	İnşaat ve tamirat	500	00			50000	00		
					18200	00			66700	00
3		Büro masrafları:								
	1	Kırtasiye matbua	2200	00			2200	00		
	2	Posta, telgraf, damga pulları	200	00			250	00		
	3	Telefon	1500	00			1500	00		
	4	Elektrik	200	00			200	00		
	5	Demirbaş eşya	3000	00			3000	00		
	6	Müteferrika	3500	00			4000	00		
	7	Yakacak	1500	00			2000	00		
	8	Kitap, gazete ve mecmua	650	00			650	00		
	9	Gayri melhuz masraflar	932	00			26030	00		
		Alelumum reddiyat	0	00	13682	00	1000	00	41762	00
4		Müteferrik masraflar:								
	1	Gayri menkul kirası								
	2	Vergi	550	00			550	00		
	3	Sigorta	250	00			250	00		
					800	00			800	00
5		Yardımlar:								
	1	Talebeye yardım	2500	00			2500	00		
	2	Fuarlara iştirak	2500	00			1500	00		
	3	Hasta memur tedavi masrafları	500	00			500	00		
	4	Ayrılan, ölen memur ve müs. Ve aile Y	500	00			500	00		
	5	Hariçteki ticaret odaları	100	00			100	00		
	6	Hayır cemiyetlerine	4000	00			5000	00		

		yardım								
					10100	00			10100	00
6		Neşriyat:								
	1	Mecmua, gazete ve bülten	300	00			300	00		
	2	Abone, acentelik aidatı		
					300	00			300	00
7		Amortisman:								
	1	Demirbaş amortismanları	300	00			300	00		
	2	Taşıtsız mallar amortismanları	6000	00			6000	00		
					6300	00			6300	00
8		İhtiyat akçası:								
	1	Nizami ihtiyat akçası	14000	00			20000	00		
	2	Adi ihtiyat akçası		
					14000	00			20000	00
		GENEL TOPLAM			117532	00			198502	00

Ek 3. 1948 Yılı Bütçesi

Fasıl	Madde	GİDERİN NEV'İ	1947 Yılı Bütçesindeki miktar				1948 Yılı Bütçesi için kabul olunan miktar			
			Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu	
			Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.
1	1	Memur ve müstahdem ücretleri: Kadroya dahil memur ücretleri	37500	00			36900	00		
	2	Müstahdemler ücreti	3360	00			2520	00		
	3	3659 No.lu Kan. 10 Mad. Tabi müstahdem ücretleri	16980	00			9360	00		
	4	Muvakkat memur ve müstahdem ücreti	1440	00			-	-		
	5	Fevkalade zam	5600	00			3000	00		
	6	Mesken tazminatı (Ankara'ya mahsus)	2412	00			2000	00		
	7	Ka. 3659. Madde 13. Fıkrası memur ikramiyeleri	6360	00			4065	00		
	8	Kasa tazminatı	100	00			100	00		
					73752	00			57945	00
2	1	İdare masrafları: Azaların huzur ücretleri	12000	00			12000	00		
	2	Harcırah ve zaruri masraflar	3000	00			2000	00		
	3	Kongre masrafları	200	00			200	00		
	4	İntihap masrafları	-	-			-	-		

	5	Hademe elbiseleri	500	00			500	00		
	6	Dava ve icra masrafları	5000	00			4000	00		
	7	İnşaat ve tamirat	32000	00			50000	00		
					52700	00			68700	00
3										
		TABLO EKSİK								
					47050	00			13477	00
4		Müteferrik masraflar:								
	1	Gayri menkul kirası	1000	00			100	00		
	2	Vergi	550	00			400	00		
	3	Sigorta	250	00			400	00		
5		Yardımlar:								
	1	Talebeye yardım	2500	00			2500	00		
	2	Fuarlara iştirak	2000	00			500	00		
	3	Hasta memur tedavi masrafları	500	00			500	00		
	4	Ayrılan, ölen memur ve müs. Ve aile Y	500	00			500	00		
	5	Hariçteki ticaret odaları	100	00			100	00		
	6	Hayır cemiyetlerine yardım	5000	00			5000	00		
	7	Kurs Masrafları	4500	00			4500	00		

					15100	00			13550	00
6		Neşriyat:								
	1	Mecmua, gazete ve bülten	300	00			300	00		
	2	Abone, acentelik aidatı	-	-			-	-		
					300	00			300	00
7		Amortisman:								
	1	Demirbaş amortismanları	300	00			2200	00		
	2	Taşıtsız mallar amortismanları	6000	00			5500	00		
					6300	00			7700	00
8		İhtiyat akçası:								
	1	Nizami ihtiyat akçası	20000	00			21000	00		
	2	Adi ihtiyat akçası								
					20000	00			21000	00
		GENEL TOPLAM			217002	00			183572	00

Ek 4. 1948 Yılı Bütçesi

Fasıl	Madde	GELİRİN NEV'İ	1947 Yılı Bütçesindeki miktar				1948 Yılı Bütçesi için kabul olunan miktar			
			Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu	
			Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.
1		Kayıt ücretleri ve senelik aidat:								
	1	Fevkalade derece kayıt üc. ve yıllık aidat	2800 0	00			3000 0	00		
	2	Birinci derece kayıt üc. ve yıllık aidat	5000	00			4500	00		
	3	İkinci derece kayıt üc. ve yıllık aidat	6000	00			6000	00		
	4	Üçüncü derece kayıt üc. ve yıllık aidat	1400 0	00			1450 0	00		
	5	Dördüncü derece kayıt üc. ve yıllık aidat	6000	00			7000	00		
					59000	00			62000	00
2		Yapılacak hizmetler karşılığı alınacak ücretler:								
	1	4355 sayılı kanuna göre alınacak ücret								
	2	Yazıhane kirası								
	3	Masa kirası								
3		Tasdik edilecek ve verilecek vesikalardan alınacak ücretler								
	1	Her nevi şahadetnameler	150	00			150	00		
	2	Mukavele ve kefaletnameler	250	00			250	00		

	3	Taahhütnameler			400	00			400	00
4		Kurulacak müesseselerden alınacak varidat								
	1	Şubelerin varidat fazlaları								
	2	Ajanların varidat fazlaları								
5		İlan ve neşriyat bedeli, teberrü ve muavenet								
TABLO EKSİK										
6		TABLO EKSİK								
7		Cezalar:								
	1	Kayıt ücreti vermeyenlerden alınacak cezalar	1000	00			1000	00		
	2	Mukarrerata riayet etmeyenlerden alınacak cezalar	1	00			1	00		
					1001	00			1001	00
8		Munzam aidat:								
	1	Kazanç vergisi %2'si nispetinde oda aidatı	8000	00			4000	00		
			0				0			
					80000	00			40000	00
9		Müteferrik varidat:								
	1	Gayri menkul kirası	1000	00			1470	00		
	2	Bankalardan alınan faiz	7000	00			1050	00		
							0			
	3	Tahvillerden alınan faiz	-	-			4000	00		

					8000	00			15970	00
10		Tahsil edilecek alacaklar:								
	1	Kayıt ücretlerinden	500	00			100	00		
	2	Kazanç vergisi munzam aidatından	4950 0	00			6400 0	00		
	3	Borsa ücretlerinden	100	00			100	00		
	4	Yazıhane ve masa kiralardan								
					50100	00			64200	00
		GENEL TOPLAM			19850	00			18357	00
					2				2	

Ek 5. 1949 Yılı Bütçesi

Fasıl	Madde	GELİRİN NEV'İ	1948 Yılı Bütçesindeki miktar				1949 Yılı Bütçesi için kabul olunan miktar			
			Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu	
			Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.
1		Kayıt ücretleri ve senelik aidat:		00						
	1	Fevkalade derece kayıt üc. ve yıllık aidat	3000 0	00			3250 0	00		
	2	Birinci derece kayıt üc. ve yıllık aidat	4500	00			5000	00		
	3	İkinci derece kayıt üc. ve yıllık aidat	6000	00			6000	00		
	4	Üçüncü derece kayıt üc. ve yıllık aidat	1450 0	00			1500 0	00		
	5	Dördüncü derece kayıt üc. ve yıllık aidat	7000	00			7500	00		
					62000	00			66000	00
2		Yapılacak hizmetler karşılığı alınacak ücretler:								
	1	4355 sayılı kanuna göre alınacak ücret								
	2	Yazıhane kirası								
	3	Masa kirası								
3		Tasdik edilecek ve verilecek vesikalardan alınacak ücretler								
	1	Her nevi şahadetnameler	150	00			150	00		
	2	Mukavele ve kefaletnameler	250	00			250	00		

	3	Taahhütnameler								
					400	00			400	00
4		Kurulacak müesseselerden alınacak varidat								
	1	Şubelerin varidat fazlaları								
	2	Ajanların varidat fazlaları								
5		TABLO EKSİK								
6		Borsada kayıtlı olmayanlardan alınacak ücretler:								
7		Cezalar:								
	1	Kayıt ücreti vermeyenlerden alınacak cezalar	1000	00			2000	00		
	2	Mukarrerata riayet etmeyenlerden alınacak cezalar	1	00			1	00		
					1001	00			2001	00
8		Munzam aidat:								
	1	Kazanç vergisi %2'si nispetinde oda aidatı	4000	00			4000	00		
			0				0			
					40000	00			40000	00
9		Müteferrik varidat:								
	1	Gayri menkul kirası	1470	00			1470	00		
	2	Bankalardan alınan faiz	1050	00			1802	00		
			0				0			
	3	Tahvillerden alınan faiz	4000	00			3980	00		

					15970	00			23470	00
10		Tahsil edilecek alacaklar:								
	1	Kayıt ücretlerinden	100	00			500	00		
	2	Kazanç vergisi munzam aidatından	6400 0	00			2000 0	00		
	3	Müteferrik gelir	100	00			100	00		
	4	Yazıhane ve masa kiralardan								
					64200	00			20600	00
		GENEL TOPLAM			18357	00			15252	00
					2				2	

Ek 6. 1949 Yılı Bütçesi

Fasıl	Madde	GİDERİN NEV'İ	1948 Yılı Bütçesindeki miktar				1949 Yılı Bütçesi için kabul olunan miktar				Düşüncele r
			Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		Madde Müfredatı		Fasıl Yekunu		
			Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	Lira	K.	
1	1	Memur ve müstahdem ücretleri:									11 aylık sarfiyat
		Kadroya dahil memur ücretleri	36900	00			36900	00			33150,00
	2	Müstahdemler ücreti	2520	00			2520	00			2210,00
	3	3659 No.lu Kan. 10 Mad. Tabi müstahdem ücretleri	9360	00			14160	00			8653,80
	4	Muvakkat memur ve müstahdem ücreti	-	-			-	-			-
	5	Fevkalade zam	3000	00			3000	00			2709,00
	6	Mesken tazminatı (Ankara'ya mahsus)	2000	00			2000	00			1738,00
	7	Ka. 3659. Madde 13. Fıkrası memur ikramiyeleri	4065	00			4465	00			2940,00
	8	Kasa tazminatı	100	00			100	00			100,00
				57945	00			63145	00	51500,80	
2	1	İdare masrafları:									
		Azaların huzur ücretleri	12000	00			12000	00			6405,00
	2	Harcırah ve zaruri masraflar	2000	00			3000	00			1507,53
	3	Kongre masrafları	200	00			2500	00			
4	İntihap masrafları	-	-			2000	00				

	5	Hademe elbiseleri	500	00			500	00			494,80
	6	Dava ve icra masrafları	4000	00			2500	00			2263,50
	7	İnşaat ve tamirat	47000	00			5000	00			2653,20
					65700	00			27500	00	13324,03
3		Büro masrafları									
	1	Kırtasiye ve matbua	1000	00			2200	00			1032,85
	2	Posta, telgraf, damga pulları	500	00			400	00			285,67
	3	Telefon	1500	00			1200	00			797,21
	4	Elektrik	250	00			100	00			204,89
	5	Demirbaş eşya	500	00			eksi				
		eksik									
		Eksik									
		eksik									
					11727	00			12600	00	8796,50
4		Müteferrik masraflar:									
	1	Gayri menkul kirası	350	00			500	00			335,00
	2	Vergi	400	00			400	00			330,14
	3	Sigorta	400	00			400	00			352,40
					1150	00			1300	00	1017,54
5		Yardımlar:									
	1	Talebeye yardım	2500	00			2500	00			1941,44
	2	Fuarlara iştirak	2000	00			2000	00			2000,00
	3	Hasta memur tedavi masrafları	500	00			500	00			525,85
	4	Ayrılan, ölen memur ve müs. Ve aile Y	500	00			500	00			
	5	Hariçteki ticaret odaları	50	00			50	00			
	6	Hayır cemiyetlerine	3000	00			5000	00			8000,00

		yardım									
	7	Kurs Masrafları	4500	00			2000	00			1131,29
					18050	00			12550	00	13598,58
6		Neşriyat:	300	00			300	00			60,00
	1	Mecmua, gazete ve bülten									
	2	Abone, acentelik aidatı									
					300	00			300	00	60,00
7		Amortisman:									
	1	Demirbaş amortismanları	2200	00			2200	00			2500,00
	2	Taşısız mallar amortismanları	5500	00			5500	00			11500,00
					7700	00			7700	00	1400,00
8		İhtiyat akçası:									
	1	Nizami ihtiyat akçası	21000	00			2400	00			18832,62
	2	Adi ihtiyat akçası	-	-			3427	00			
					21000	00			27427	00	18832,62
		GENEL TOPLAM			183572	00			152522	00	121130,07

Ek7. 1938-1943 arasında odaya kayıt yaptıran şirket ve tüccarlar

SİCİL NO	UNVAN	TESCİL TARİHİ
1070	TÜRKİYE HALK BANKASI ANONİM ŞİRKETİ	26/08/1938
1089-1	HALK BANKASI ANONİM ŞİRKETİ MERKEZ ŞUBESİ	26/08/1938
1098	HİKMET BALKANER	10/10/1938
1119	TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ	09/03/1939
1126	İZZET CEMALİ VE ŞÜREKASI KOM ŞTİ - ANKARA ŞUBESİ	18/04/1939
2165	YAPI VE KREDİ BANKASI Y ANONİM ŞİRKETİ – ANAFARTLAR ŞUBESİ	01/01/1940
1168	BİRLİK TİCARET – NAZIM ADAYILMAZ	25/05/1940
1187	ADNAN İZMİRLİER	06/12/1940
8708	SCHULUMBERGER OVERSEAS S.A. MERKEZİ PANAMA, ANKARA ŞUBESİ	20/12/1940
1211	MEHMET CANLI	03/02/1941
1333	SINIRLI SORUMLU MAARİF MENSUPLARI İSTİHLAK KREDİ VE YARDIMLAŞMA KOOP	11/04/1941
1346	ANKARA AKDENİZ GÜVEN İNŞAAT İNŞAAT MALZEME TİCARET SANAYİ A.Ş.	03/05/1941
1807	ŞEVKET ZOR	09/06/1941
1373	SOFRA SİRKESİ – NİYAZİ SÖNDÜRMEZ	05/09/1941
7771	SÜMER HOLDİNG A.Ş., PAZARLAMA İŞLETMESİ ANKARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	01/10/1941
1380	MAH. MES. ANK. ŞEN YUVA YAPI KOOP.	13/12/1941
1273	NİYAZİ GÜRER	25/12/1941
1547	İSTANBUL PASTA SALONU – MAHİR MATARACI	18/03/1942
1399	MAH MES ANKARA ELEKTRİK HAVAGAZI İŞLETMESİ MÜESSESESİ MEN. İSTİH. KOOP	25/04/1942
1403	SINIRLI SORUMLU ALTIN BAŞAK TÜKETİM	17/06/1942

	KOOPERATİFİ	
1407	S.S. MERKO TÜKETİM KOOPERATİFİ	26/06/1942
1610	AHMET ÇIKRIKÇI	15/08/1942
1420	SINIRLI SORUMLU ANKARA YAYIN EVLERİ YAPI KOOPERATİFİ	22/10/1942
1421	SÜSLEN TİCARET İŞLERİ KOLLEKTİF ŞİRKETİ – MEHMET SOYTÜRK VE HASAN AKSU	04/11/1942
1422	S.S. ZÜMRÜTEVLER YAPI KOP.	05/11/1942
1427	S S MUKALET VEKALETİ VE DDY GENEL İSTİHLAK KOOP	16/12/1942
1443	ANKARA ELEKTRİK HAVAGAZI VE OTOBÜS İŞLETMESİ MÜESSESESİ	01/01/1943
2083	İLHAMİ TOYKAN	07/02/1943
1442	TÜRKİYE ZİRAİ DONATIM ANONİM ŞİRKETİ	16/03/1943
1437	KAVAKLIDERE ANONİM ŞİRKETİ A.Ş.	17/03/1943
230	AKSARAY AZMİ MİLLİ T.A.Ş.	19/03/1943
1439	MAH. MES. DEMİRYOLCULAR KOOP	05/04/1943
1436	AHMET NACİ YEŞİM	06/04/1943
1607	YUSUF BEKİROĞLU	06/04/1943
1461	ASIM BAŞAĞAÇ VE GALİP GÜDÜLLÜOĞLU ANKARA KOLL ŞTİ KANTARIYE ŞİRKETİ	21/10/1943